

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עידה"ק ירושלים תובכ"א

דרשת

הושענא רבה תשט"ז

שחל בערב שבת קודש

- קדושת יו"ט: אלף הששי הוא בחינת ער"ש, וע"י שממנהרין בעבודה לצורך הכנת שבת, מעוררין בזה הכנת הגאולה לעילא • בר"ה דנים ע"י בי"ד שלמעלה, אבל ביו"כ והו"ר הקב"ה דן ביחודי, דתליא באם עשו תשובה מעומק הלב • ערב שבת, והושענא רבא הם זמנים מסוגלים לתיקון הברית, וכשחל הו"ר בער"ש הוא מסוגל בכפלים • ע"י הורדת דמעות של תשובה, מחלישין החיצונים שנבראו בחטאיו • כל יהודי צריך להתפלל שלא יתחלל בו שם שמים, ושידע מהו כבוד שמים • חתם סופר: אליהו הנביא יורד למטה ומתלבש בגוף, ועי"ז יכול להורות הלכה, ואין זה בכלל תורה לא בשמים היא • הושענא לְמַעַן דַּתָּךְ, כי עיקרי הדת צריכין רחמים • יש גאולה כללית, ויש גאולה פרטית, שהוא גאולת הנפש ממאסר היצר הרע •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ז לפ"ק

לשון קדש:

929-522-1515

ארץ ישראל: 072-3275205

ענגלאנד: 0330-350-3110

פּעקס: 718-650-2970

דרוק 1 דערנאך 368 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

קול אוצר יהודא

ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-2223419
79 → 1 → 1 → 5 → 16

• וְהָם יַעֲלוּ לְזַכְרוֹן •

מרן משה ב"ר שמואל זצ"ל החתם סופר - יומא דהילולא כ"ה תשרי ת"ר - וזכותו יגן עלינו ועל כל ישראל

הרה"ח ירא שמים מרבים, בר אויין, הגיד שיעורי תורה
ברבים בש"ס ובהלכה, דבוק וקשור ברביה"ק זי"ע וזכה
לשמשו ומסר שיעורים בספרי דבי רב

רבי ישכר דוב ז"ל יאקאבאוויטש

ב"ר צבי ז"ל

נפטר שמחת תורה תשע"ד

הנאון הצדיק המפורסם, חסידא ופרישא, עמוד ההוראה,
מגדולי תלמידי רביה"ק זי"ע, אשר האיר פני תבל באור תורתו
וצדקתו ובעבודת ה', ורבים הלכו לאורו

רבי יואל זצ"ל מארגענשטערן

ב"ר אורי ז"ל - אברק"ק שארמאש

נפטר כ"ה תשרי ד' דחהמ"ס (אויספיא דיוסק) תשע"ח

הרה"ח אהוב על הבריות, תלמיד רביה"ק זי"ע ודבוק בדרכיו,
ועסק להפיץ דברי תורתו הקדושים בעיר בני ברק

רבי יוסף אלי' ז"ל ביקעל

ב"ר יצחק ז"ל הי"ד

נפטר כ"ו תשרי תשפ"ו

הרה"ח, תלמיד מובהק מרביה"ק זי"ע
ובכל נימי נפשו פעל לעשות רצונו

רבי שמחה ישכר (בער) ז"ל סאנדרער

ב"ר יהושע הכהן ז"ל

נפטר שמחת תורה תשנ"ח

האשה הישישה צנועה וחסידה, משכלת וחכמת לב,
יראת ה' היא אוצרה, גמלה חסד עם המתים והחיים

הרבנית רבקה ע"ה קאהן

בת הרה"ח רבי יוסף ארי' פריעד ז"ל שו"ב

אשת הגה"צ רבי משה הל"ל זצ"ל אב"ד סענזשארן

נפטרה כ"ו תשרי תשע"ד

הרה"ח, מודקק במצות, התנהג ביושר ובנועם המדות, התפלל
בכבוד ראש ונודר בקדושת ביהמ"ד, דבוק בצדיקים בתמימות

רבי יצחק ז"ל צאהלער

ב"ר חיים מרדכי ז"ל

נפטר כ"ה תשרי תשע"ב

האשה החשובה, הרבתה בתפלות וספר תהלים ה' שגורה על
לשונה, עסקה בצדקה וחסד ואלמנות ויתומים ושבויו לב

מרת מרים ע"ה דייטש

בת הרה"ח ר' ישראל דוב מענדלאוויטש ז"ל שו"ב

נפטרה כ"ו תשרי תשפ"א

האשה החשובה יראת ה', בעלת מדות ומעש"מ, מסרה נפשה
עבור מצות כיבוד אב ואם, גמלה חסד לצדיקים ולחולים

מרת פעלא ע"ה פריעדמאן

בת הרה"ח רבי אברהם הלוי ז"ל ווערעבערגער שו"ב

אשת ובלחמ"א הרה"ח רבי משה שליט"א

נפטרה כ"ו תשרי תשס"ט

הרב החסיד רבי

אהרן צבי ז"ל

ווייס

ב"ר ישראל דוד ז"ל

נפטר כ"ה תשרי תשפ"ד

הרב החסיד רבי

חיים שמואל ז"ל

רייך

ב"ר אברהם שמעון ז"ל

נפטר כ"ד תשרי תשפ"א

הרב החסיד רבי

אברהם מאיר ז"ל

יאושע

ב"ר משה מנחם ז"ל

נפטר כ"ד תשרי תשפ"ד

הרב החסיד רבי

אברהם אבא ז"ל

הירש

ב"ר מנחם זאב ז"ל

נפטר שבתי עשרת תשס"ט

הרב החסיד רבי

משה ז"ל

שווארץ שו"ב

ב"ר מנחם יהודה ז"ל

נפטר כ"ו תשרי תשמ"ח

מרת מרים גיטל ע"ה בת הגה"צ ר' יצחק אייזיק זצ"ל, מייזעלס, שמחת תורה תשס"ז ♦

♦ הר"ר משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - וזכותו מרת שפרה יענטא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל ♦

♦ מרת חיה רבורה ב"ר מאיר ע"ה וויינשטאק, כ"ז מבת תשפ"ו ♦

♦ הר"ר יקותיאל יודא ע"ה ב"ר קלוגנימוס קלמן הי"ד, כ"ב ניסן תשפ"ו ♦

KolSatmar.com

א
קושיא א

א) ס'איז ידוע אז דער טאָג ווערט אָנגערופן הושענא רבה. [וטעמא בעי].
איך וועל זאָגן בקצרה, וואָרן דער זמן איז דאָך שוין קרוב צו קדושת השבת.

ב
המשל ליום הושענא רבה

ס'איז ידוע - איך זאָג עס נאָך אלעמאל - דאָס מַשֵּׁל, וואָס דער טאָטע זכרונות
לברכה האָט געפלעגט צו זאָגן יעדעס יאָר, אין הושענא רבה. פלעגט ער צו זאָגן
יעדעס יאָר די דיבורים, דאָס מַשֵּׁל פון זיידענס וועגן [הייטב לב]. אַזוי ווי ס'איז [ידוע].

ג

אז אַ מַלְךְ קומט אַריין אין שטאָט אַריין, אַ מַלְךְ האָט אַ זמן קבוע, ימים
המוגבלים, ווען ער קומט אַריין אין דער מדינה. און דעמאלטס איז דער זמן וואָס
יעדערער קען גיין און זיך אויסבעטן וואָס ער ברויך, פונעם מַלְךְ, [סיי] וואָס ער האָט
דאָ עפעס צו טון, און זיך בעטן [ביים מלך, למלאות שאלתו], וואָרן דער מַלְךְ איז אַ מַלְכוּת
שֶׁל חֶסֶד.

און [כמו כן] ווער ס'האָט עפעס פּוֹגֵם געווען [בכבוד המלך, יכול הוא לבקש] מ'זאל אים
מוחל זיין, און פאַררעכטן.

ד

אַזוי ווי מ'געפינט אויס [פון] די כּרוֹזִים, אַז מ'הערט [ווי] די כּרוֹזִים גייען אַז דער
מַלְךְ קומט אין שטאָט אַריין.

ממילא ווער ס'איז אַ בַּר שֶׁכָּל, דער לויפט אַקעגן [מחוץ לעיר, און] ער קומט אַקעגן
פאַר דעם מַלְךְ [ולקבל פניו] 'איידער' ער קומט אין שטאָט, [און] ער פאַררעכט שוין
דעמאלטס אַלדינגס, און בעט זיך, און פאַלט שוין פאַר די פיס, ער זעט צו פאַררעכטן
אַלעס, און ער בעט זיך אויס.

נאָר ווער ס'האָט נישט דעם דַעַת ער זאָל גיין פאַראויס, אָבער ווען דער מַלְךְ
קומט שוין אין שטאָט אַריין, און די כּרוֹזִים גייען 'דאָס מַלְכוּת איז אין שטאָט',
ווערט שוין יעדערער דערציטערט, און מ'גייט און מ'לויפט, און מ'זוכט די
געלעגנהייט מ'זאל צוקומען צום מַלְךְ.

און ווער ס'גייט נישט די ערשטע טעג, און אַזוי די טעג ריקן זיך, און ס'גייען
אדורך די צייטן, [אָבער ווען] ס'ווערט שפעטער, איז מען זיך מ'ישב. אַז ס'איז נישט
אויפן אָרט [אם לא הלאך מיד, הרי הוא הולך] מיט אַ טאָג שפעטער.

ה

נאָר [אפילו] ווער ס'גייט דורך די גאַנצע צייט, און מ'לאָזט פאַראיבער די גאַנצע
געלעגנהייט און מ'קומט נישט צו צום מַלְךְ.

אָבער ווען די כּרוֹזִים קומען אַרויס: דער מַלְךְ גייט שוין פון שטאָט, מ'האַלט
שוין ביים געזעגענען! 'ווער' גייט שוין דעמאלטס נישט.

ו

נאָר אפילו ווער ס'גייט שוין יאָ דעמאלטס, גייט דאָך אויך מיט גרויס בוששה,

[ווייל] מ'פרעגט דאָך אים אַ קשײַא אי מ'לפָּא אָנא, עַד הַשְּׁתָּא אַמַּאי לֹא אָתִית לְגַבְיָא, פֶּאָרוּאָס ביסטו נישט געקומען ביז היצטערט, פֶּאָרוּאָס האָסטו אַוועקגעלאָזט די צייט.

נאָר אַז מ'שעמט זיך דעמאָלטס, און מ'לאָזט פֶּאָראַיבער [דעס אויך], בלייבט מען ביי גאַרנישט.

נאָר איין עצה איז דאָ, [וואָס] ס'זאָל אַביסל אַוועקלייגן די בושָה, אַז מ'זאָל קומען [און] מ'זאָל זאָגן [אַז] מ'קומט אין מ'לָך'ס אינטערעסע. וואָרן דעמאָלטס איז גאַרנישט פֶּאָרהאַנדן [קײן] שפעט. ווען ס'איז די אינטערעסע פונעם מ'לָך, איז אַלעמאָל די צייט. [עד כאן המשל].

ז

און דאָס איבריגע [הַנְּמָשָׁל] פֶּאָרשטייט מען דאָך, [ידהו ענין הימי תשובה, לבא ולהתחנן לפני המלך ולבקש סליחה. ושלכן בהושענא רבא כשכבר הוא ביום האחרון סמוך לחתימה, אנו מבקשים הושענא 'למען אלקינו', שאנו באים לבקש על כבוד המלך, ואם כן בכל יומא זמניה הוא].

ח

דער אָמַת, אידן וואָס זיי האָבן געדינט דעם באַשעפער, זיי האָבן געהאַט מחשבות ה' בפֿלִיטִיהֶם, לעבן דאָך 'קסדר' מיט דעם [גם בכל ימות השנה].

איבערהויפט אַז ס'קומט ראש חודש אָלוּל, [און] מ'ווייסט אַז ס'קומט ראש השנה, מ'ווייסט אַז דאָס זענען די טעג, פון ראש השנה ביז נאָך הושענא רבָה זענען די צייטן וואָס זענען מְסוּגָל אַז מ'זאָל קאָנען פֶּאָררעכטן וואָס מ'האַט פּוֹגֵם געווען, איבערהויפט מיט די 'הבִּלִּי הַזֶּמֶן' פון דעם ביטערן חֲשָׁכוֹת, [און] מ'קאָן זיך אויסבעטן אַ יְשׁוּעָה, פֶּאָרן כָּלֵל יִשְׂרָאֵל, און פֶּאָרן פְּרִטִּיּוֹת.

נאָר אַז מ'לאָזט פֶּאָראַיבער די צייט פון דָּרְשׁוֹ ה' בְּהַמְצָאוֹ [ישעי' נה, ו] [שהוא בעשרת ימי תשובה]², און אַז מ'דערזעט זיך שוין 'הושענא רבָה נאָכמיטאָג'.

דאָס איז דער לעצטער טאָג וואָס מ'קען האָבן הַכְּנָה.

די לעצטע חֲתִימָה³, גַּמֵּר מְסִירַת הַפֶּתִיקִין, ביז שְׁמִינִי עֲצֶרֶת נאָך תְּפִלַּת מוֹסְף⁴.

¹ מלשון הגמרא בגיטין (נו). דכשיצא רבן יוחנן בן זכאי אל הקיסר סמוך לחורבן בית שני, אמר לו הקיסר כן. ופירושו, אם אתה יודע שאני המלך, למה איחרת לבוא עד כעת.

² כמבואר בגמרא ראש השנה (יח. ויבמות מט: קה:). מניין לגזר דין של צבור וכו' אף על גב שנחתם נקדע, שנאמר (ואתחנן ד, ז) כה' אֱלֹקֵינוּ כָּל כְּרָאֵנוּ אֵלָיו. והכתיב דָּרְשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ, התם ביחיד הכא בצבור, ביחיד אימת [פירוש: יחיד אימת מצוי לו, דכתיב בְּהַמְצָאוֹ], אמר רבה בר אבוא אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים.

³ עיין בשער הכוונות (דרושי סוכות, דרוש ו): והענין [של הו"ר] בקיצור הוא, כי ביום הכיפורים על ידי ה' תפלות וכו' לכן נחתם בה חותם וכו'. והנה החותם ההוא היא החותמת העיקרי הפנימי וכו', ולכן אז נידון העולם כולו ונחתם או לחיים או למות, ואז הוא עיקר הדין. והנה בליל הושענא רבה נעשה החותם ה' החיצון בסוד חותם בתוך חותם וכו', ואמנם לפי שגם החותם הזה נעשה מן אימא יש בו כח לדחות את החיצונים, ובערך זו נקרא חותם וכו'. אלא שאז שהיה החותם הפנימי העיקרי כנ"ל היה זמן הדין והגזירה והחתימה ממש, אבל עתה שהוא חותם החיצון אינו רק ענין מסירת הפתקין אשר נחתמו בנעילת יום הכיפורים, וניתנים עתה ביד השלוחים על עונשי פורענות בני אדם, כנזכר בזהר פרשת יחי (רכ). ופרשת אמור (קד:). והנה בענין מסירת הפתקים האלו יש מאמרים חלוקים בספר הזהר בבי' הפרשיות הנזכרים, וגם בפרשת תרומה (קמב). וכו'. ואמנם אמיתות הענין הוא זה, כי הנה עיקר הדין נידון ונגמר בחצות הראשונה של ליל הושענא רבה, ואז בעת חצות לילה נגמר החותם להחתם במלכות שבה, ונגמר הדין, ואז תיכף אחר חצות לילה אתעדי צולמא מעל רישיהו דמאן דאחתם חס ושלוש למיתה וכו', ולכן נוהגים לעסוק בתורה בחצות לילה הראשונה עד זמן זריחת הלבנה וקוראים ספר אֵלֶּה הַדְּבָרִים הנקרא מִשְׁנֵה תוֹרָה, ויכוין בקריאתו זאת לעשות חותם המלכות שבה, שהוא ג' שמות אהיה במילוי יודין ואלפין וההי"ן, וביחד הם בגמטריא שצ"ה, ועם ה' כוללים שלהם בגמטריא 'משנה', על ידי

און [דאָס] איז דער לעצטער טאָג פון די ימי הרחמים והרחצון.

מ'האָב מיר נאָך דעם היינטיגן טאָג, הושענא רבה.

[ולזה מתחילין ביום זה בבקשת הושענא למענף אלקינו, לומר שאנו מבקשים ובאים עבור כבוד המלך יתברך שמו].

ט

מוֹרֵי וְרִבּוּתִי! לֹא־מִיר זִיךְ בֶּאֱרַעֲכַעֲנֵנּוּ!

היינט איז דער לעצטער טאָג.

הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵיט די גאַנצע פֿאַמִּלְיָא שֶׁל מַעֲלָה, קוקט אַרויס אויף אונז, [און

אויף] וואו ס'איז דא א אידישער קיבוץ, ווארט מען מ'זאל עפעס אויפטון, מ'זאל

נישט אַוועקגיין מיט גאַרנישט.

מ'האָב מיר נאָך געציילטע מינוטן, אין דעם טאָג הושענא רבה.

להושענא רבה שחל בערב שבת

איך האָב געהערט פונעם טאטן זכרוננו לברכה, ער האָט געטייטשט הושענא

מִכּוֹן לְשִׁבְתָּךְ, אויך אין אַזאַ צייט [ווען] ס'איז זיך געפאלן הושענא רבה איז געפאלן

פרייטאָג, מוז מען דאָך אַביסל מַקְצֵר זיין [בעבודת היום, ווייל] מ'ברויך זיך צואיילן

מ'זאל נאָך קאָנען האָבן הַכֶּנֶה אויף קדושת שבת, וועגן קדושת שבת איילט מען זיך

[און] מ'איז מַקְצֵר.

האָט ער געזאָגט, דעם איז אַן הַתְּעוֹרְרוֹת 'אויבן'.

י

[ווייל] ס'איז יְדוּעַ, אַז מ'האַלט [שוין שפעט] אין אַלף הַשָּׁשִׁי, מ'האַלט שוין [ווי]

פרייטאָג נאַכמיטאָג, [ווען ס'איז] שוין נאָנט צו קדושת שבת, ס'איז דער לעצטער טאָג

[משתא אלפי שנים].

וויפיל האָב מיר דען נאָך אינגאַנצן פונעם אַלף הַשָּׁשִׁי, ביז צום אַלף הַשְּׁבִיעִי.

פלעגט ער צו זאָגן, אַזוי ווי אונז אייל מיר זיך, [און] מ'איז מַקְצֵר פאַר קדושת

שבת, האָט ער געזאָגט דאָס איז אַן הַתְּעוֹרְרוֹת פאַרן בורא עולם, ער זאל זיך שוין

צואיילן מיט דער יְשׁוּעָה, [ווייל] ס'איז שוין נאָנט צו קדושת שבת.

קריאה זו. ואמנם עיקר הדין שנידון העולם עתה, הוא להמסר הפתקין שנחתמו בנעילת יוה"כ, אותם שלא חזרו

בתשובה כל הימים שבינתיים שמן יוה"כ עד יום הו"ר, ונמסרין ביד השלוחים לפעול הדין והמשפט למי

שנתחייב. אבל אף על פי שנמסרו הפתקים בידם לא ניתן להם רשות לפעול המשפט והעונש הכתוב באותן

הפתקים עד יום שמיני עצרת, כדי לתת עוד זמן אל החוטאים שישוּבו בתשובה ביום ההוא של הושענא רבה,

יום אחרון של הלולב והסוכה, ואם ישוּבו יחזרו לקחת הפתקים מידם, ואם לאו אין עוד תקנה בתשובה מאז

ואילך וכו'. אבל ודאי שאם יודמן מי שישוּב, ודאי שיקרעו גזר דינו ויחזרו לקחת פתקא שלו מיד השלוחים

וכו'. ולכן כל יום הושענא רבה יש בו קצת דינים, אעפ"י שנגמר הדין בחצות הראשונה של לילה כנ"ל, והטעם

הוא לפי שעדיין הדין תלוי עד יום שמיני עצרת כנזכר, לראות אם ישוּבו בתשובה. ולכן יש נוהגים לומר

סליחות אחר חצות ליל הו"ר קרוב לאשמורת הבוקר, אעפ"י שנגמר הדין בחצות לילה הראשונה וכו'. גם צריך

ליזהר לכיון האדם דעתו במאד מאד בתפלת יום הושענא רבה, ובכל מעשיו ביום ההוא, כיון שעדיין יש לו

תקנה אז, כי א"כ אין לו עוד תקנה כנ"ל וכו'.

¹ שאז הוא גמר מסירת הפתקין, כמבואר בזהר הק' (ויחי דף רכ. תרומה דף קמב. צו דף לא: לב. אמור דף קד.).

² של עמידת העולם, מלבד אלף השביעי, כמבואר בגמרא עבודה זרה (ט. וסנהדרין (צז.).

³ ועיין עוד בקדושת יום טוב לסוכות (ליל ב, את יד) שמביא ענין זה גם לענין ההכנה לשבת 'בכל' ערב שבת, שהוא התעוררות זכות להגאולה, ובתוך הדברים הביא שם גם פירושיה שאמר ביום הו"ר.

יב

[ועל פי זה] פלעגט ער זאגן [לפרש] הושענא 'מכון לשבתה', [אז דו זאלסט] אנגרייטן צו 'דיין שבת', [כי] יומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנה, [והגיע הזמן להכין] צו דעם אלף השביעי [שהוא יום השבת שלך].¹

יג

ולענין מצב דורינו:

דאס איז געווען דעמאלטס [בימי הקדושת יו"ט. ווען] ס'איז שוין אויך געווען אין די אנדערע העלפט' פון אלף הששי. [ובפרט לאחר שנת ת"ר, ווי] שטייט דאך אין זוהר הקדוש² [ברמז הפסוק] בשנת שש מאות שנה לחיי נח (נח ז, יא), [כי] אז ס'קומט אין אלף הששי [בשנת שש מאות], דאס איז שנת ת"ר, הייבט מען זיך אן צו רישן למעלה, אזוי ווי מ'רישט זיך [למטה] אין פרייטאג נאך חצות צום שבת, אזוי רישט מען זיך אויבן אין די עולמות עליונים, צום אלף השביעי.

דאס איז געווען דעמאלטס [בימיו] ס'איז געווען 'נאך' [לאחר] שנת ת"ר. פֿענונתינו הרבים היינט זעמיר שוין 'ווייטער' גערוקט, [און] ס'איז שוין אינגאנצן פינסטער, [אין] דעם גרויסע ביטערע השכות.

יד

ביאור התפלה: הושענא למענה אלקינו

ביאור הושענא למענה אלקינו (באופן ראשון)

אפשר איז דאס אויך א רמז [בתפלת הושענא] למענה אלקינו. [דהנה] ס'שטייט אין זוהר הקדוש, 'שבת' שמא דקודשא בריך הוא. איבערהויפט 'דער' שבת [של אלף השביעי] איז אודאי שמא דקודשא בריך הוא, דעם אלף השביעי.

ממילא זאגט מען וועגן דעם אליין אויכעט למענה אלקינו³. [שכבר קרוב הזמן לקדושת השבת של אלף השביעי, שהוא שמך ית', ובא עת לחננה].

טו

חקרמה לאופן השני בביאור הושענא למענה אלקינו

אפשר איז דאס אויך דער פֿשט [בתפלת הושענא] למענה אלקינו.

[דהנה] ס'איז ידוע, לאָמיר זען, ווי די גמרא רעכנט אויס⁴ ווי ס'וועט אויסזען [דער מצב] בעיקבא דמשיחא, די גמרא רעכנט אויס דעם שפלות הדור וויאזוי ס'וועט

¹ כמבואר בבראשית רבה (ח, ב) ו עוד, מהא דכתיב (תהלים צ, ד) כי אלף שנים בעיניך כיום אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר.

² וראה פירוש זה מהקדושת יו"ט, גם בדרשת הושענא רבה תשי"ג, תשי"ב, תשכ"ב. ועיין עוד בדברי יואל לשמחת תורה (אות עט) שהוסיף רבינו לפרש כעין זה על מהר אהב כי בא מועד וְחַנּוּנוּ כִּימֵי עוֹלָם, לענין 'שמחת תורה' שחל בערב שבת.

³ בזהר הק' (ורא דף קיז): ובכל שתיין ושתין מההוא אלף שתייתא, אתתקף ה"א וסלקא בדרגוי לאתתקפא. ובשית מאה שנין לשתייתא, יתפתחו תרעי דחכמתא לעילא, ומבועי דחכמתא לתתא, ויתתקן עלמא לאעלא בשביעא, כבר נש דמתתקן כיומא שתייתא מכי ערב שמשא לאעלא בשבתא, אוף הכי נמי, וסימנך (נח ז, יא) בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו' נבקעו כל מעיינות תהום רבה.

⁴ בזהר הק' (יתור דף פח): ובגני כף אקרי שבת. מהו שבת, שמא דקודשא בריך הוא, שמא דאיהו שלים מקל סטורי. [ועיין מה שביאר בזה בבני יששכר (שבתות א, א-ה)].

⁵ וראה בחינה זו גם בדרשת הושענא רבה תשי"ג.

⁶ בגמרא סוטה (דף מט) וסנהדרין (צז), וכבר העתקנום בכ"מ.

אויסזען בעיקבא דמשיחא, רעכנט דאָרט די גמרא אויס פֿני הדור^י, און אַלדינגס, [און] צום סוף לאָזט אויס די גמרא, אַין לִנוּ עַל מִי לְהִשָּׁעַן אֲלָא עַל אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים.

טז

פרעגט מען דאָךְ די קשײַא, נו אין אַן אַנדער דור איז דען דאָ אויף אַן אַנדערן זיך צו פאַרלאָזן. אויף וועמען דען קען מען זיך פאַרלאָזן, [והלא] נאָר אויפֿן בורא עולם. [וכשהיו] צדיקים אַמתיים, איז דאָךְ אויך נאָר דאָס געווען, [אז] זיי האָבן געהאַט דעם פֿת אַלקי [מהקב"ה].

יז

און דערנאָך, וואָס איז אזוי שלעכט, [אז] ער זאָגט אַין לִנוּ עַל מִי לְהִשָּׁעַן אֲלָא עַל אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים, אַז מ'קאָן זיך פאַרלאָזן אויפֿן באַשעפֿער.

יח

נאָר ס'איז ידוע^י אַז דער זיידע זכרוננו לברכה דער ישמח משה, ווען ער איז געקומען דאָס ערשטע מאל קיין לובלין, האָט ער אינזין געהאַט [בדרך נסיעתו], ער האָט געוואָלט [אז] דער לובלינער זאָל אים מִתְרַץ זיין דעם [וואָס ס'איז אים שווער געווען] פאַרוואָס זיי זענען ביי חסידים [תמיד בשמחה], פאַרוואָס מ'איז נישט מִתְאָוֵן אויפֿן חורבן.

^י כפני הכלב. ורבינו בזהירות לשונו היה רגיל למנוע מלהזכיר המשך המאמר.

^י כמובא באורן בייטב פנים לתמוז ואב (אות יח) וז"ל: קומי רבי בליקלה וגו' (איכה ב, יט). למען דעת כל עמי הארץ מעלת צדיקים הקדושים אשר בארץ המה, וכי הופיע רוח הקודש עליהם להבין ולהשכיל מצפוני לבות בני אדם הטמור ונעלם מעין כל, אמרתי טוב לחוק בספר את אשר שמעתי בזה הפירוש מפי קדשו של מורי זקני זה"ה.
 • סיפר לי, כי בעת עמד על המחקר להבין דרכי החסידים והוטב בעיניו, עלה בלבו קושיא אחת, אשר מדרך לשמונת תמיד, והלא מבואר בשלחן ערוך (א"ח א, ג) ראוי לכל ירא שמים שיהיה מיצר ודואג על חורבן בית המקדש. והיה בנסעו לקבל פני רבו הק' מו"ה יעקב יצחק זלה"ה מלובלין, עלה בלבו להתחנן אל ה' הבוחר המקדש. אנה ה' אתה יודע מחשבותי ועומק לבבי, כי רצוני לבלי יקשה בעיני דבר, הִיָּה נא עמדי וקומה בעזרתי אשר בבואי אל הצדיק הקדוש ההוא, יתרץ לי קושיא הנזכרת, כי כבר אמרו חכמים הבא לטהר מסייעין אותו, לא אמרו מסייעין לשון יחיד, דהיה משמע שהשי"ת לבדו מסייע, כי אם מסייעין לשון רבים, על כן גם אותו צדיק יסייע לי להעמידני על האמת. כך היה עומד בתפלה וחישב עם קונו. (ובזה הלשון אמר לי, אם כי כבר נשמע מהענין בין העולם, אבל לא כולו, כי אינם יודעים שהרהרתי בלבי דרוקו מאמרם מסייעין לשון רבים, כמו שאני מספר.) (אמר הכותב, אני אמלא את דבריו, כי מצאתי תנא דמסייע ליה בפסוק זה של מסייעין, הוא רבי שמעון בן יוחאי בתיקוני זוהר תיקון ס"ט דף קה:), ההוא אמר בזה הלשון, זכאה חולקנא דעלאין ותתאין באסמכותא לסייע לן, האי דאוקמוהו מאריה דמתניתין, דבר נש דאשתדל בפולחנא דמאריה, דכל בריין דעלמא אינון בסייעתא דיליה, כמה דאקמוהו (ברכות ו:). כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה כו', עכ"ל). • והיה כבואו אל הצדיק הק' זה"ה, תיכף שאל אותו מדוע פניכם כחושים היום, הן אמת שכתב בשולחן ערוך ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש, אבל כבר אמר החכם (חובת הלבבות, שער הפרישות פ"ד) צהלה פֿגֿני ואבלי בלבי. הן תאמינו לנו כי אנחנו אומרים תיקון תצות בבכיה והספד, ועם כל זה הכל בְּשִׁמְחָה. וכך למדנו רבינו הקדוש רבי ר' שמעלקא זלה"ה מניקלשבורג, על פי מִשַּׁל מלך שנשבה למרחקים, ועמד לפוש אצל אחד מאוהביו, וכראותו את המלך בשביה, הלך ובכה מאין הפוגות, ועם כל זה שָׁמַח כי המלך הוא מתאכסן אצלו. והנמשל מובן, כי השכינה עמנו. • ואם כי לא היה מהראוי לגלות הדבר הזה, כדכתיב (מִיכָה ו, ח) הִצִּיעַ לָכֶת עַם אֲלֵקֶיךָ, אבל כבר אמרו חז"ל הבא לטהר מסייעין אותו, לא אמר מסייע אלא מסייעין, וצריכים גם אנחנו לסייע, עד כאן דברי פי קדשו של רבינו הקדוש מלובלין אל מורי זקני זה"ה. • ואמר לי מורי זקני זה"ה שזה שאמר הכותב קומי רבי' בליקלה בלשון רינה, שהוא משותף לבכי כמשמעו, ולשמחה, מלשון קול רִנָּה וישועה וגו' (תהלים קיח, טו), והטעם לזה כי הוא נִכַח פְּנֵי ה' (איכה שם), וכמשל הנאמר, ששכינה עמנו נגדינו, עד כאן דברי מורי זקני זה"ה. • ואני עשיתי סמוכין לדבריו, ממה שנאמר (ישעי' סו, י) שִׁישׁוּ אֶתְּהָ מְשׁוֹשׁ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עֲלֶיהָ, דמה זה שאמר 'אתה', וגם היה לו לומר כל 'שהתאבלו' לשון עבר, בזמן הגלות, ומה זה שאמר 'המתאבלים' לשון הווה. אלא הכי קאמר, שישו לאשר אתם 'אתה' מְשׁוֹשׁ, כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עֲלֶיהָ, אפילו בעת שאתם מתאבלים עליה בזמן הגלות, עם כל זה 'אתה' ועמה אתם, על כן שישו כאמור.

וראה זה עוד גם בייטב פנים לראש השנה (אות יא), ובייטב לב (ראש פרשת כי תבוא).

[און ווי] ס'איז ידוע, האָט ער אינזיגן געהאַט [אויף דעם וואָס] ער האָט געוואָלט [אז] דער לובלינער זאָל אים [דאָס] פאַרענטפּערן, [וחשב למה על הצדיק לתרוץ לו זאת, רק] ס'שטייט^ט **הָבָא לְטָהָר מְסִיעִין** [אותו], פאַרוואָס שטייט נישט [בלשון יחיד] **הָבָא לְטָהָר מְסִיעִי**, [שהרי] ווער העלפט דען, נאָר דער בורא עוֹלָם, [און] דער בורא עוֹלָם איז דאָך אַן אַחַד יָחִיד וּמִיָּחָד, פאַרוואָס שטייט עפעס **מְסִיעִין** לו, פאַרוואָס דען שטייט עפעס **לְשׁוֹן רַבִּים מְסִיעִין**, ווער זענען דאָס דען די סאָך העלפער'ס, [והרי לכאורה העוזר הוא] נאָר דער בורא כָּל עוֹלָמִים אַלֵּיין. אָלאַ מאַי מוז זיין אַז צַדִּיקִים ברויכן אויך ציהעלפן [לטהר את הבא לטהר], איבערדעם שטייט **מְסִיעִין לְשׁוֹן רַבִּים**.

[און] ס'איז ידוע [אז] ווען ער איז געקומען קיין לובלין, האָט אים דער לובלינער באַלד געזאָגט דעם תּירוץ [על מנהג החסידים, און] ער האָט אים געזאָגט, מ'זעמיר [אויך] מ'תאונן אויפן חורבן [אבל רק] בַּחֲצוֹת לַיְלָה, [ובשאר כל היום צריך להיות בשמחה. וגם אמר לו] איי ווי קום איך אייך דאָס צו זאָגן, - האָט ער אים דאָס איבערגע'חזר'ט [מחשבתו], - [ווייל] ס'שטייט דאָך נישט **מְסִיעִי** נאָר **מְסִיעִין**, דארפן צדיקים אויך העלפן.

יט

על כל פנים זעט מען דאָך, [אז] אין די פריערדיגע דורות, האָט מען צוגעהאַלפן אידן. [ווי] די משנה האָט געזאָגט **לְשׁוֹן רַבִּים**, [ווייל] ס'איז געווען אסאך **מְסִיעִין**, ס'איז געווען די צדיקי עוֹלָם, [וואָס] זיי האָבן 'געהאַלפן' פאַר אידן אין אידישקייט, מ'האָט 'אויפגעהויבן' אידישע הערצער.

אַבער אין דעם חֲשֻכּוֹת בְּעִיקָבא דְּמִשְׁיָחָא, זעמיר 'אָזוי' געבליבן [מבלי צדיקים, וכמו שאומרים בסליחות]^ט שׁוּר כִּי אָבְדוּ חֲסִידָיו וּמִפְּגִיעַ אֵין בְּעִדָּנוּ, [שהרי] ווער זענען די **מְסִיעִים**.

בעונותינו הרבים מ'קאָן מיר זיך גאָרנישט העלפן, [וורק] איין **מְסִיעִי** איז דאָ, דער בורא עוֹלָם, אונז זעמיר געבליבן מיט דעם איינעם **מְסִיעִי**.

[וזהו שהתאוננו חכו"ל על דור עיקבא דמשיחא, אין לנו על מי להשען 'אלא' על אבינו שְׁבִשְׁמִים, והיינו שלא יהיו להם הסיוע של צדיקי עולם, כמו שהיה בדורות הקודמים].^ט

כ

[וזה שאנו מתחננים להקב"ה הוֹשַׁעֲנָא לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ, שאתה לבדך מושיענו, ולא נשאר לנו הצדיקים שהיו מסייעים גם כן את ישראל לקרבם לעבודתך, כמו שהיה בדורות הקודמים].

(וראה כעין זה להלן אצל למענך דוֹחֵשִׁינוּ)

^ט בגמרא יומא (לח:) ועבודה זרה (נה:): אמר ריש לקיש, מאי דכתיב (משלי ג, לה) אִם לִלְצִים יִלְיָן וְלַעֲנִיִּים יִתֵּן חֶן, בא לטמא פותחין לו, בא לטהר מסייעין אותו.

^ט בפיוט זכור ברית [מרבין גרשום מאור הגולה] שאומרים בסליחות (לערב ראש השנה, ולצום גדליה, ובתפילת נעילה): גוֹאֵל חֶזֶק לְמַעַנְךָ פִּדְנוּ, רָאָה כִּי אָזַלְתָּ דָּנוּ, שׁוּר כִּי אָבְדוּ חֲסִידָיו, וּמִפְּגִיעַ אֵין בְּעִדָּנוּ.

וד"ל רבינו בדרשת הושענא רבה תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס שיא ח"א, אות מב): מוֹרֵי וְרִבּוּתֵי, אַסָּךְ דּוֹרוֹת זָאָגְט מען שוין מְפִגִיעַ אֵין בְּעִדָּנוּ, אֵין מִי יְגַדֵּר גֵּדֵר וּמִי יַעֲמֹד בַּפֶּרֶץ, וּמִפְּגִיעַ אֵין בְּעִדָּנוּ. אַבער מ'האָט נישט געוואוסט 'וואָס' דאָס איז טייטש, מ'האָט געמיינט אפּשׁר [פּשׁט, שאמרו כן] קעגן די פריערדיגע דורות [שלפניהם]. אַבער בְּעוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, היינט פאַרשטייט מען די טייטש, בְּמִלּוֹא מוֹכֵן הַמֶּלֶךְ.

^ט ועיין פירוש זה גם בדברי רבינו בדרשת הושענא רבה תשכ"ה (אצל דמתה לחמרו), ובס"ג דברים תשט"ז (לשון קדשו קונטרס קסב, אות קלא), ובדברי יואל לשמחת תורה (אות מג), ובעל הַנְּאוּלָה וַעֲה"ת (סוף סימן קיח), ועוד.

כא

ולענין מצב דורינו:

מורי רבבותי!

לאָמיר זיך נאָר פאַרלאָזן אויפן באַשעפער!

אַלע אינאיינעם ברויך מיר געהאַלפן צו ווערן, אזוי וויי.

[ווי גוט איז] ווען מ'האַט געקאַנט באַקומען עפעס אַ מסייע!

אזוי וויי, אזוי וויי! מ'קאָן זיך נישט העלפן.

אַלע אינאיינעם ברויך מיר געהאַלפן צו ווערן!

לאָמיר אַלע אינאיינעם בעטן איינער פאַרן אַנדערן! אזוי וויי!

איך בעט ענק אויכעט, 'בעטס פאַר מיר אויכעט'!

לאָמיר בעטן 'אַלע אינאיינעם', פאַרן כָּלל ישראָל!

אזוי ווי גרויס איז דאָס חשכות!

[און] מ'קען זיך נישט העלפן!

און עפעס אַנדערש [איז] נישט [געבליבן], נאָר רחמי שמים!

[אז] הַשֵּׁם יתְּבַרְךָ זאָל דערלייכטן אידישע הערצער, זאָל דערלייכטן אידישע

אויגן.

כב

מורי רבבותי.

מ'האָב מיר שוין נישט קיין סאָך צייט, די צייט איז קורץ.

איבערהויפט ס'איז ערב שבת.

[אַבער] 'איין רגע אַ גוטע' אז מ'איז משים אַל הלב, קאָן מען אין אַ קורצע צייט

אַסאך אויפטון!

לאָמיר נישט אַרויס מיט גאַרנישט!

לאָמיר מַקְבֵּל זיין דעם שבת מיט פרייליכע הערצער!

אַז הַשֵּׁם יתְּבַרְךָ וועט אונז אַריינלייכטן, אז מ'וועט אַרויס מיט אַ ישועה, שפירט

מען [דאָס] אין די הערצער!

כג

הקדמה לביאור הושענא למענה אלקינו (באופן שלישי)

איך וועל זאָגן בקיצור, עפעס אַ הערע קטנה.

די משנה זאָגט^ח, אַל תְּהִי דִן יְחִידִי, שְׂאִין דִן יְחִידִי אֲלֵא אֶחָד, נאָר דער בּוֹרָא כָּל

עוֹלָמִים.

[און] אין ירושלמי בפרק א' דסנהדרין^ט, ברענגט ער די משנה אַל תְּהִי דִן יְחִידִי

^ח במשנה אבות (ד, ח): הוא יהיה אומר, אל תהי דין יחידיו [פי] הברטנורא: אע"פ שיחיד מומחה יכול לדון, מדרכי החסידות הוא שאפילו מומחה לא יהא דין יחידיו. ודוקא כשלא קבלוהו בעלי הדין עליהם לדיין, אבל קבלוהו בעלי הדין עליהם, דין יחידיו, ואפילו מדרג חסידות], שְׂאִין דִן יְחִידִי אֲלֵא אֶחָד [הקב"ה שהוא יחיד בעולמנו]. וְאֵל תֹּאמַר [לחברין החולקים עליך] קִבְּלוּ דַעְתִּי [שאני מומחה, ובלא הצירוף שלכם הייתי יכול לדון], שְׂהֵן רְשָׁאִין וְלֹא אֶתָּה [הואיל וצרפת אותם עמך ראוי שיפסק הדין על פי הרבים].

^ט בירושלמי סנהדרין (דף א: ב): רבי בא בשם רבי אבהו, בשאמרו לו הרי את מקובל עלינו כשלשה, על מנת שתדיננו דין תורה, וטעה ודנן בשיקול הדעת, ישלם מביתו, שהגיס דעתו לדון יחידיו דין תורה. דתנינן, אל תהי דין יחידיו שְׂאִין דִן יְחִידִי אֲלֵא אֶחָד. ○ אמר רבי יהודה בן פזי, אף הקב"ה אינו דין יחידיו שנאמר (מלכים א' כב, יט.

שָׁאִין דִּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד. (ושׁוּב אֵיתָא שׁם) אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פִּזִּי, אַף הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אִינוּ דִּן יְחִידִי, שְׁנֵאמַר וְכָל צָבָא (הַשָּׁמַיִם) עוֹמְדִים עָלָיו מִיָּמִינוֹ וּמִשְׁמָאלוֹ, וְכִי יֵשׁ יָמִין וּשְׂמָאל (לפְּנֵינוּ), אֵלָּא מִיָּמִינִים וּמִשְׁמָאֵלִים (לכֹּף זְכוּת וּלכֹּף חוּבָה), אוֹיֵבן אִיז דָּא דָּאָס גְּאֻנְצֵעַ בֵּית דִּין. (וּכְמוֹ שֶׁמֻּצְיָנו הַלְשׁוֹן) אָנִי וּבֵית דִּינִי, ס'אִיז אוֹיֵךְ דָּא א' בֵּית דִּין' שְׁלֹמְעֵלָה.

דַּעֲרָנָךְ זָאָגַט די גַּמְרָא ווִיטֶטער, (דאָף שאִין דִּן יְחִידִי), אַף עַל פִּי כֵן, 'חֻתָּם' אִיז הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יְחִידִי, [שְׁנֵאמַר] אָגִיד [לָךְ] אֶת הַרְשׁוּם בְּכֶתֶב אָמֶת.

כר

לְכַאוּרָה אִיז דָּאָךְ דָּאָס א' מַעֲשֶׂה לְסִתּוֹר, עַר זָאָגַט שְׁאִינוּ דִּן יְחִידִי אֵלָּא אֶחָד, אַז דַּעַר בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים אִיז יאָ דִּן יְחִידִי. אוֹן עַר זָאָגַט שׁוֹיֵן תִּיכָף, אִין יְרוּשְׁלַיִם זָאָגַט עַר צִי אוֹיֵף די מִשְׁנָה, אַז הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אִיז אוֹיֵךְ נִישְׁט דִּן יְחִידִי.

כה

ס'אִיז דָּא דַּעַר צִיּוֹן יְרוּשָׁלַיִם אוֹיפֵן גַּלִּיּוֹן (הִירוּשָׁלַיִם)^{כא}, פֻּרְעֶגַט עַר א' סְתִירָה, [אִז] אִין מִדְרַשׁ שְׁטִיט^{כב} [אִז] הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אִיז 'דִּן וְחֻתָּם' יְחִידִי, אוֹן דָּא (בִּירוּשָׁלַיִם) שְׁטִיט דָּאָךְ אַז נָאָר חֻתָּם, נִישְׁט דִּן. זָאָגַט עַר, ס'אִיז מִדְרַשׁוֹת חִלּוּקוֹת.

כו

[אִמְנָם] ס'אִיז שׁוועֶר צו זָאָגֵן מִדְרַשִּׁים חִלּוּקוֹת. וואָרֵן קוֹדֵם אִיז דָּאָךְ עַס פֿון די מִשְׁנָה אַלִּיין^{כג} שׁוועֶר, [אוֹן] אִיךְ קָאָן דָּאָךְ נִישְׁט זָאָגֵן עַר קִרִּיגַט אוֹיֵף די מִשְׁנָה^{כד}.

אוֹן דַּעֲרָנָךְ, דַּעַס אַז ס'אִיז דָּא א' בֵּית דִּין שְׁלֹמְעֵלָה, דָּאָס שְׁטִיט דָּאָךְ פִּיל אִין דְּבָרֵי חֲכָמֵינוּ ז"ל, אוֹן אִין זוּהַר הַקְדוּשׁ, [אִז] ס'אִיז דָּא א' בֵּית דִּין מִיָּמִינִים וּמִשְׁמָאֵלִים. אוֹן דָּא אִיז דָּא א' כָּלֵל שְׁאִין דִּן יְחִידִי אֵלָּא אֶחָד.

כז

נָאָר אִיךְ מִיין, לְהַשְׁוֹת דְּבָרֵי חֲכָמִים. לְאָמִיר זַעֲן.

דְּבָרֵי הַיָּמִים ב' יח, (יח) וְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם עוֹמְדִים עָלָיו מִיָּמִינוֹ וּמִשְׁמָאלוֹ, אֵלּוּ מִטִּין לִכְף זְכוּת, וְאֵלּוּ מִטִּין לִכְף חוּבָה. אַף עַל פִּי שְׁאִין דִּן יְחִידִי, חֻתָּם יְחִידִי, שְׁנֵאמַר (דְּנִיָּאל י', כא) אָבֵל אָגִיד לָךְ אֶת הַרְשׁוּם בְּכֶתֶב אָמֶת. ○ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לַעֲלֹם אִין הַקְב"ה עוֹשֶׂה בַּעֲלֻמוֹ דְּבַר, עַד שֶׁנִּמְלָךְ בְּבֵית דִּין שְׁלֹמְעֵלָה, מִה טַעַם, וְאָמַת הַדָּבָר וְצָבָא גְדוֹל (שׁם, א), אִימְתִי חוּתָּמוֹ שֶׁל הַקְב"ה אִמְתָּ, בַּשְּׁעָה שֶׁנִּמְלָךְ בְּבֵית דִּין שְׁלֹמְעֵלָה. א"ר אֶלְעֶזֶר, כָּל מְקוֹם שֶׁנִּשְׁאָמַר וְה', הוּא וּבֵית דִּינוֹ. וּבִנְיָן אֵב שֶׁבְּכוֹלָם, וְה' דְּבַר עָלָיו רָעָה (מַלְכִּים א' כב, כג). [וְהַמֶּשֶׁךְ הִירוּשָׁלַיִם כָּאן, רָאָה לַהֲלֹךְ בַּהֲעֵרָה נָא].

^כ וּכְגוֹן בְּשִׁמּוֹת רַבָּה (יט, ט): לְשַׁעֲבַר אֲנִי וּבֵית דִּינִי הֵייתִי מֵהֶלֶךְ לַפְּנִיָּה, שְׁנֵאמַר (בַּשְּׁלַח יג, כא) וְה' הִלֵּךְ לַפְּנֵיָּהֶם יוֹמָם, אֲבָל לַעֲתִיד לְבֹאֵי אֲנִי לְבָדִי, שְׁנֵאמַר (יִשְׁעִי נב, יב) כִּי הִלֵּךְ לַפְּנֵיָּהֶם ה' וּמֵאֲסַפְּכֶם אֶלְקִי יִשְׂרָאֵל. - [וְנִעִיקַר הַעֲנִין אֵיתָא גַם כָּאן בִּירוּשָׁלַיִם דַּעֲלִיל, דְּכָל מְקוֹם שֶׁנִּשְׁאָמַר וְה', הוּא וּבֵית דִּינוֹ].

^{כא} בְּגִלְיוֹן הִירוּשָׁלַיִם נִדְפַס הַעֲרוֹת צִיּוֹן יְרוּשָׁלַיִם (לְהַגָּאֹן בַּעַל שׁוּאָל וּמַשִּׁיב) וז"ל: מִצָּאֵתִי בְּמִדְרַשׁ רַבָּה סִדֵּר דְּבָרִים פֻּרְשָׁה א' (וְהוּבָא לַהֲלֹךְ) שְׁאִין דִּן יְחִידִי אֵלָּא אֶחָד, שְׁנֵאמַר (אִיּוֹב כג, יג) וְהוּא בְּאֶחָד וּמִי יִשְׁכַּנּוּ, מֵאִי הוּא בְּאֶחָד, אָמַר רִישׁ לִקְיֵשׁ הַקְב"ה דִּן וְחֻתָּם לַעֲצֻמוֹ. וְזֶה סוֹתֵר לְמַה שֶׁאָמַר כָּאן אֶף הַקְב"ה אִין דִּן יְחִידִי. וּמִדְרַשִּׁים חִלּוּקִים הֵם.

^{כב} בְּדָבָרִים רַבָּה (א, ט): הַלֵּכָה, אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְמַנֶּה חֲכָם אוֹ דִּיין עַל הַצִּיּוֹר, מֵהוּ שִׁיחָא מוֹתֵר לוֹ לְדוֹן לַעֲצֻמוֹ. כֵּךְ שֶׁנּוּ רַבּוּתֵינוּ, אֵל תְּהִי דִן יְחִידִי, שְׁאִין דִּן יְחִידִי אֵלָּא אֶחָד, שְׁנֵאמַר וְהוּא בְּאֶחָד וּמִי יִשְׁכַּנּוּ, וּמֵהוּ וְהוּא בְּאֶחָד אָמַר רִישׁ לִקְיֵשׁ שֶׁהַקְב"ה דִּן וְחֻתָּם לַעֲצֻמוֹ וְכו'.

^{כג} שֶׁהֵבִיא שֵׁם הִירוּשָׁלַיִם עֲצֻמוֹ, וְגַם שֶׁר' יְהוּדָה בֶּן פִּזִּי הוּא אִמּוּרָא וְלֹא תֵּנָא.

[דהנה] ווען ס'קומט צום דין [אין] ראש השנה, איז מען דין אויף די מעשים. און ביז צו דער חתימה [שבסוף יום הכיפורים], שטייט דאך^{יב} אַז מ'טוט תשובה ווערט [עס] פאַררעכטן, [און] אפילו חלילה די תשובה איז געווען נישט אזוי ווי ס'ברויך צו זיין, [אָבער] ביז צו דער חתימה איז דורך תשובה [קען מען עס מתקן].

[און] ס'שטייט דאך^{יג} אפילו אַז נאך די חתימה [ביום כיפור, יש עוד] חותם בתוך חותם, הושענא רבה איז נאכאמאל א חתימה, [ס'איז דא] די חתימה אויפן פסק [ביום כיפור], און ווידעראום די חתימה אויף די פתקין וואָס מ'גיט אַרויס, אויפן מסירת הפתקין איז דא נאכאמאל א חותם, [און ביז] דערווייל קען מען פאַררעכטן מיט תשובה.

כח

[והנה ענין קבלת] תשובה איז נאָר ביים בורא כל עולמים אין די האַנט אַליין, [וּכמו שנאמר] שובה ישראל עד ה' אלקיך [הושע יד, א].
א טייל [מדות עליונות] זענען ניטאמאל מסכים אויף תשובה^{כד}.
און דערנאָך, [ווייל] ס'איז דאך [תלוי אין] א נקודה שפּלב, [וואָס] דאָס ווייסט נאָר דער בורא כל עולמים, ווי דער רמב"ם זאָגט^{כה} [שתלוי במשקל] קל דעות ה'.

כט

אפילו [לויט] די וואָס זיי זאָגן^{כו} אַז מלאכים זענען יודעין המחשבות, זיי ווייסן אַ

^{כז} בגמרא ראש השנה (ז:ט): שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורין, ואחד של צדיקים גמורין, ואחד של בינונים. צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים, זכו נכתבין לחיים וכו'. ובפיוט ונתנה תוקף: בראש השנה יתבונן, וביום צום כיפור יתמזן וכו'.

^{כח} כמבואר בפסיקתא דרב כהנא (כד, ז): טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך (תהלים כה, ח). שאלו לחכמה, החוטא מהו עונשו, אמרה להם חטאים תדרך רעה (משלי יג, כא). שאלו לנבואה החוטא מהו עונשו, אמרה להם הנפש החטאת היא תמות (יחזקאל יח, ד). שאלו לתורה חוטא מה עונשו, אמרה להם יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב"ה החוטא מהו עונשו, אמר להם יעשה תשובה ויתכפר לו, הדא היא דכתיב טוב וישר ה' וגו', אמר רבי פינחס למה הוא טוב שהוא ישר, למה הוא ישר שהוא טוב, על כן יורה חטאים בדרך, שהוא מורה לחטאים דרך שיעשו תשובה, לפיכך הושע מזהיר את ישראל ואומר להם שובה ישראל עד ה' אלקיך.

ועיין עוד בבראשית רבה (ח, ה): אמר רבי סימון, בשעה שבא הקב"ה לבראות אדם הראשון, נעשו מלאכי השרת כיתים וחבורות, מהם אומרים יבא, מהם אומרים אל יבא. הדא הוא דכתיב (תהלים פה, יא) חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו, חסד אומר יבא, שהוא גומל חסדים [פריש"ש: עתיד הוא להיות גומל חסד], אמת אומר אל יבא, שכולו שקר, צדק אומר יבא, שעושה צדקות ונבחרת בעולם מתקיים, שלום אומר אל יבא, דכוליה קטטה [שכולו מריבה]. מה עשה הקב"ה, נטל אמת והשליכו לארץ, הדא הוא דכתיב (דניאל ח, יב) נתן שלף אמת ארצה וכו'.

^{כט} ברמב"ם (תשובה ג, א-ב): כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועונות, מי שזכויותיו יתירות על עונותיו צדיק, ומי שעונותיו יתירות על זכויותיו רשע, מחצה למחצה בינוני וכו'. אדם שעונותיו מרובין על זכויותיו, מיד הוא מת ברשעו שנאמר (ירמ' ל, יד) על רב עונוך וכו'. וכן מדינה שעונותיה מרובין מיד היא אובדת שנאמר (ירמ' יח, כ) יצקת סדם וצמח כי רבה וגו', וכן כל העולם כולו, אם היו עונותיהם מרובין מזכויותיהן מיד הן נשחתין, שנאמר (בראשית ו, ה) יבא ה' כי רבה רעת האדם. ושיקול זה אינו לפי מנין הזכויות והעונות, אלא לפי גודלם, יש זכות שהיא כנגד עונות, שנאמר (מלכים א' יד, יג) יען נמצא בו דבר טוב, ויש עון שהוא כנגד זכות, שנאמר (קהל ט, יח) וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, ואין שוקלין אלא בדעתו של קל דעות, והוא היודע היאך עורכין הזכויות כנגד העונות.

^ל לשון הפסוק בשמואל א' (ב, ג).

^{לב} בתוספות שבת (יב): שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי. לבד מגביראל, כדאמר בסוטה (לג). דאמר מר בא גביראל ולימדו ע' לשונות ליוסף. ותימה, דאפילו מחשבה שבלב כל אדם יודעים, ולשון ארמי אין יודעים. ועיין בזה בישמח משה פרשת וירא (עה"פ ויראמ וגו' אל נא תעבור) שמביא הפלוגתא בזה, וז"ל: והנה דעת התוספות ורש"י (שבת שם) שבאמת אין מכירין כלל לשון ארמי, אך בקשה (בתוספות) הא אפילו מחשבה שבלב

מחשבה, אבער ווי ווייט דאס אמתיות דערפון [איז, ווייסן זיי נישט, ווייל דאס איז מער פנימיות ווי די מחשבה, [ווי] די מחשבה אליין].

[דער מענטש] אליין אפילו, איז מען גאר נישט קיין מבין אויף זיך. אפילו דער וואס ער האט די מחשבה, [אבער] ווי ווייט ס'קומט פון די נקודה האמתית, דאס איז א טיפערע בחינה, דאס איז נאר דער בורא פל עולמים אליין [מבין זה].

ל

קומט אויס, דער דין [השני] וואס ס'איז פאר דער חתימה, איז טאקע נאר השם יתברך אליין.

לא

מיט דעם זענען פארענטפערט די אלע מאמרים.

שאינו דין יחיד אלא אחר, [והיינו דאף שיש בית דין שלמעלה אצל המשפט], אבער ביים חותם איז דאך דא נאכאמאל א דין, [און] 'דער' דין צי מ'האט תשובה געטון, איז טאקע נאר דער בורא פל עולמים אליין.

[וממילא גם] דעם וואס דער מדרש זאגט 'דין' וחיותם, מיינט ער דעם דין, פאר די חתימה. און קודם שמועסט ער נישט [בירושלמי] פון די חתימה, [ולכן] זאגט ער [רבי יהודה בן פזי בירושלמי] אז הקדוש ברוך הוא איז אויך נישט דין יחיד, [ושוב] זאגט ער, [וכן] אף על פי כן זאגט ער די חתימה איז אנדערש.

לב

תוכן דערפון.

ראש השנה איז עס נאך גיווענדט אין בית דין של מעלה, [אבער] ווען ס'קומט צו דער חתימה אינעם הייליגן טאג, און דערנאך הושענא רבה, איז עס נאר גיווענדט אין בורא פל עולמים אליין, איז הקדוש ברוך הוא דין וחיותם יחיד.

לג

ביאור בנוסח חיוס הרת עולם

דאס קען זיין איז דער פשט, אם כנים רחמנו פרחם אב על פנים, ווילאנג מ'האט נישט געזינדיגט האט מען דין פנים, בעט מען רחמים [לכתבנו לחיים, מיד בראש השנה].

יודעים. ○ ובאמת כל המפרשים הסכימו (עי' בשל"ה הק'), עשרה מאמרות מאמר ב אות סט בהג"ה, בשם פרדס רמונים שער כד פט"ו) דאין יודעין המחשבה וכו'. ○ ונגדים עוד, דנ"ל לומר הטעם שהתפילה צריכה להיות בדיבור ולא במחשבה לבד, היינו גם כן מפני שמלאכי השרת אינם יודעים המחשבה, אבל כשהשכינה עמו, במחשבה לבד, והא' להתפלל בדיבור אצל החולה שאמר רחמנא ידכרינך לשלם, היינו להודיע להחולה שמתפלל עליו, כדקיימא לן (שבת י.) הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו וכו'. ○ ועוד נ"ל וכו', הנה יש לדקדק שם בתוספות מסכת שבת, דהקשו דהא אפילו מחשבה 'שבלב' יודעים, עיין שם. והאי 'שבלב' מיותר. אך נ"ל דבלא הך תיבה לא היה קשיא לן כלל קושיית התוספות. ידיעת המחשבות יש בו תרי אפיין, אחת שמדובר, וצריכים לידע אם כפיו כן לבד, והשני מחשבה 'שבלב' לבד. והנה הפן [פי] אופן הראשון ידוע למלאכי השרת בנקל, כי דבורי קודש חיות הנה, כמו שמפרשין (בכור שור, מגילה לב.) על פסוק ושמרתם את חקתי וגו' אשר יעשה אתם האדם וחי בקה (אחרי יח, ה), ואף שאין אנו רואין חיותו, הן רואין, ואם כן המחשבה ניכרת מתוך דבורו. אבל כשהדבור אינו ניכר, פשל עוזר ונפל עוזר (ישעי' לא, א). ואף שרואין חיותו, מכל מקום אין יודעין מה הוא וכו'.

וה"ל הייטב פנים לשבת שובה (אות ב:) ומחשבה שבלב אינו ידוע רק להשי"ת לבדו, כדכתיב (ירמיה יח, י) אני ה' חקר לב וגו', ואפילו מלאכים אינם יודעים מחשבות לדעת כמה מחברים, דלא כמו שכתבו תוספות פרק קמא דשבת וכו'.

ע"י דבורי יואל לשבת שובה (אות ז, משנת תש"ד) דמחלק גם כן, דאף לדברי התוספות שיועין המחשבה, אבל 'פנימיות' המחשבה אין מכיר בו אלא הקב"ה. וע"ע במשכיל לדוד (וירא יח, ב) מה שכתב לחלק בזה.

וְאִם כְּעִבְדִּים, חָלִילָה אֲז מ'זינדיגט, אִיז עֵינֵינוּ 'לָךְ' תְּלוּיֹת, וועט מען דאָךְ וואַרטן ביז צו דער חֲתִימָה, [וואָס] דאָס אִיז שוין גיווענדט אין בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים אַליין.

לד

ביאור הושענא למענה אלקינו (באופן שלישי)

עס ישוב קושיא א - במעם קריאת שם הושענא 'רבה'

איבערדעם הייסט דאָס למענה אלקינו, פון דיינעט וועגן, וואָרן ס'איז תְּלוּי (היינט די ישועה) אין בּוֹרָא עוֹלָם אַליין, [וואָס] מאַתָּו לֹא תִצָּא הָרְעוּת (איכה ג, לח).

לה

איבערדעם הייסט עס הושענא 'רבה'.

וואָרן ס'קומט (היינט די ישועה) נאָר פון בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים אַליין, [וואָס] דאָס אִיז די גרעסטע בְּחִינָה, די העכסטע בְּחִינָה. אַלעס וואָס ס'קומט פון בֵּית דִּין שֶׁל מַעֲלָה, אָדער פון וועמען ס'קומט, אִיז עס אַלץ נידריגער פון כְּבִיכּוֹל אַקעגן בּוֹרָא עוֹלָם. איבערדעם די היינטיגע ישועה אִז מ'קאָן דערגרייכן, דאָס אִיז נאָר פונעם לעבעדיגן באַשעפער אַליין, [איבערדעם] הייסט דאָס הושענא 'רבה'.
[און] איבערדעם זאָגט מען למענה אלקינו.

לו

[אופן רביעי בבקשת הושענא למענה אלקינו]

מורי וְרַבּוֹתֵי !

איבערדעם בעט מיר זיך צום בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים :

[א] הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אַליין, זאָל חס זיין עַל כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ שמו.

ס'איז אָמֵת [א] מ'זעמיר מֵלֹא עֲוֹנוֹת וּפְשָׁעִים, [אַבער] הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ זאָל אונז העלפן, זאָל מיר די זְכִיָּה האָבן מ'זאָל מיר נאָךְ תְּשׁוּבָה טון, [און] פאַררעכטן וואָס מ'האָט פֿוגם געווען.

מ'זאָל מיר די זְכִיָּה האָבן [א] ס'זאָל פון אונז אַרויסקומען אַ כְּבוֹד שְׁמִים.

לז

בעונינו הרבים, וויאזוי מ'פאלט אַריין [בענינים המחלים כבוד שמים].

אַמאָל אִיז אַרויסגעקומען דער הַעֲדָר כְּבוֹד שְׁמִים דורך די אומות הָעוֹלָם, [אַבער היינט] בעונינו הרבים וויפיל אידן פאלן אַריין אין דעם, אין חָלִילָה הַעֲדָר כְּבוֹד שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ.

אוי נאָ לָנוּ, אַז מ'האָמיר דאָס דערגרייכט.

לח

יעדער איד דאַרף מִתְפַּלֵּל זיין צום בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים :

שְׁלֹא יִתְחַלֵּל שֵׁם שְׁמִים בָּנוּ.

[און אַז] מ'זאָל וויסן וואָס אִיז אַ כְּבוֹד שְׁמִים.

הושענא למענה אלקינו הושענא

לט

למענה בוראנו

ביאור הושענא למענה בוראנו (באופן ראשון)

היצט זאגט מען [למענה] בוראנו.

[ולדרכינו לעיל הוא בהמשך, כי] אזוי ווי פֿבֿיכול ביי די פֿרייזאָה האָט קיינער נישט מסייע געווען, נאָר דער בורא פֿל עולמים אליין. [נכור כן אצל החתימה, הקב"ה בעצמו דן יחיד, לישועה ורחמים].

מ

ביאור הושענא למענה בוראנו (באופן שני)

[ויש לומר עוד, דהנה] ס'שטייט אין מדרש, דער מדרש ילקוט^ל זאגט, איני יודע מי שינה במי, אם הקדוש ברוך הוא שינה בישראל, או ישראל שינו בהקדוש ברוך הוא, בא הכתוב ואומר (מלאכי ג, ו) אָנִי ה' לֹא שֵׁנִיתִי, אֲלֹא מֵאִזְּאִי יָיִי האָבן מִשְׁנָה געווען.

מא

אזוי ווי מ'רעדט זיך איין, אזוי ווי מ'זעט אין דעם גרויסן שפלות, [אז] מ'רעדט זיך איין אז ס'איז היצט אנדערש ווי ס'איז געווען פריער. מ'גייט אויף אנדערע דרכים, און מ'רעדט זיך איין אז ס'איז היצט אנדערש.

מב

[אבער] דער אָמֶת [איז], פון בורא פֿל עולמים קומט נישט קיין השתנות. אזוי ווי דער חתם סופר זאגט^{לא}, יֵשׁ לָנוּ אֵב זָקֵן, הוּא לֹא נִשְׁתַּנָּה וְהוּא לֹא יִשְׁתַּנָּה, ס'איז די זעלבע וואָס פריער.

[והשי"ת יעזור] מ'זאל די זכיה האָבן מ'זאל גיין אין דרך פון די פריעריגע.

מג

מ'זאל וויסן, מ'האלט מיר היצט ביים גרעסטן שפלות, עיקבא דמשיחא, [שעל

^ל בילקוט שמעוני (האוינו, סוף רמז תתקמא): עתידה כנסת ישראל שתעמוד לדין לפני המקום, ואומרת לפניו, רבוננו של עולם איני יודעת מי קלל במי, ומי שינה במי, אם ישראל קלקלו לפני המקום, ואם המקום שינה בהן בישראל. כשהוא אומר (תהלים ג, ו) וַיִּגְדֹּדוּ שְׁמִימִים צֶדֶקוֹ, הוּא יִשְׂרָאֵל קִלְקִלוֹ לִפְנֵי הַמָּקוֹם וְאִין הַמָּקוֹם שִׁינָה בְּהֵן בִּישְׂרָאֵל, שְׁנֵאמַר כִּי אֲנִי ה' לֹא שֵׁנִיתִי.

^{לא} מלשון החתם סופר בצוואתו (הנדפס בספר זכרון להח"ס): ולא תאמרו 'נשתנו העתים', כי יש לנו אב זקן ית"ש, לא נשתנה ולא ישתנה. [ועיין מה שכתב רבינו בזה ביואל משה (א, קמג) געז. ועיין כעין לשון זה בספר חרדים (פרק ה), ובערבי נחל (בלק, דרוש ג)].

וזה"ל רבינו בדרשת הושענא רבה תשי"ד (לשון קדשו קונטרס לו, אות פח, אצל הושענא נשיה לקיימה): אָז מ'דערמאנט זיך צוריק אין די פריעריגע דורות, ווי אזוי ס'האָט אויסגעזען. ס'איז געווען אידן וואָס זיי האָבן געזוכט דעם אמת, אפילו דער המון עם האָבן אויך דאָס געוואוסט אז דאָס איז דער אמת/דייגער דרך, יעדער האָט זיך געכאפט על כל פנים, אפילו מ'איז נישט געווען אינגאנצן דעריי האָט מען געזוכט דעם דרך האמת, ווייל מ'האָט געוואוסט דאָס איז דער אמת, אז מ'זאל גיין אין דרך הישן ברוח ישראל סבא, און מיט דעם האָט מען ממשיך געווען די קדושה. אשיריהם הצדיקים זיי האָבן זוכה געווען לעולם הבא, זיי פרייען זיך בגן עדן העליון, און אונז זעמיר געבליבן לעצבה ולאנחה, המה הלכו למנוחות ואותנו עזבו לאנחות, אונז זעמיר געבליבן אין דעם חשכות מ'זאל עפעס קאנען דאָך עפעס האָרעווען. מ'האָט שוין גאָר פאָרגעסן דעם אמת/דייגן דרך, מ'מיינט שוין גאָר חלילה, אזוי ווי מ'זעט היינט דאָס התגשמות, אז אזוי ברויך אויסצווען, מ'זאגט: 'ס'איז גוט'! 'ס'איז היינט אָן אנדערע וועלט'! [אבער] דער חתם סופר זאגט, ער האָט געשריבן אין די צוואה ייש לנו אב זקן, הוא לא נשתנה והוא לא ישתנה. 'ס'שטייט אין פסוק (מלאכי ג, ו) דער נביא האָט געזאגט אז מ'וועט זען ביי דער גאולה אָנִי ה' לֹא שֵׁנִיתִי, ס'וועט זיך אַרויסשטעלן אז הקדוש ברוך הוא איז נישט נשתנה געוואָרן. מ'מיינט היינט איז אָן אנדערע וועלט, און מ'פאָרגעסט זיך שוין גאָר וואָס ס'איז געווען אַמאָל. אוי ס'זאל שוין צוריקקומען דאָס וואָס מ'האָט שוין פאָרגעסן, דאָס פריעריגע פון דור הישן.

אותה שעה אמרו^ל אין לך שְׁעָה קִשָּׁה מְזָה [מאותה שעה שנאמר בן] וְאֲנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי (ויק' לא, יח), די גרויסע געוואלדטיגע הִסְתַּרָה.

מד

איבערדעם שטייט (שם, יז-יח) וְאָמַר עַל פִּי אֵין אֱלֹקֵי בְּקִרְבִּי וגו', וְאֲנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי. [והקשו כי] לכאורה דאָס אַליין איז דאָךְ אַ יִידִי, [ואם כן למה מגיע להם עונש על התוודותם לומר על פִּי אֵין אֱלֹקֵי בְּקִרְבִּי מִצְאוֹנֵי הָרְעוֹת הָאֵלֶּה].

נאָר דער חֲטָא אִיז^ל, [ווייל] דער אָמַת [איז אַז] ס'איז די זעלבע [השגחה פרטית] וואָס ס'איז געווען פריער, [און] מ'טאָר נישט זאָגן פִּי אֵין אֱלֹקֵי בְּקִרְבִּי. ס'איז נאָר אַ הִסְתַּרָה. ס'איז די זעלבע וואָס ס'איז געווען פריער, נאָר ס'איז אַ גרויסער געוואלדטיגער הִסְתַּרָה.

מה

[ולזה מבקשים הושענא למענך בוראנו, אַז] מ'זאָל די זְכִיָּה האָבן מ'זאָל מיר זיך דערהאַלטן אין פריערדיגן דָרָךְ.

[און] מ'זאָל וויסן ס'איז נישטאָ קיין שִׁינוי, וואָרן די 'בְּרִיאָה' איז פון בּוֹרָא עוֹלָם [ומצדו ית' אין בו שום השתנות, ולא יאמרו נשתנו העתים].

מו

[ווי] ס'שטייט אין ישמח משה^{לד} [על הפסוק ואתה] הָרַם אֶת מִטָּךְ, פאַרוואָס, ווייל ס'איז געווען שכינה מדברת מתוך גרונו [של משה], און דעס וואָס ס'קומט פון בּוֹרָא פֶּלַ

^{לב} בירושלמי סנהדרין (נא): רבי יעקב בר אבבי בשם ר' אחא מייתי לה מן הדא, וְחִפְּיִיתִי לָהּ הַמִּסְתִּיר פָּנָיו מִבֵּית יַעֲקֹב וְקִנְיִתָּהּ לוֹ (ישעי' ח, יז), אין לך שעה קשה בעולם, מאותה שעה שאמר לו הקב"ה למשה וְאֲנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי בְּיוֹם הַהוּא. [ואף] מאותה השעה וְקִנְיִתָּהּ לוֹ, שאמר לו בסיני (שם, כא) פִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זֶרְעוֹ. וכן הוא גם בבראשית רבה (מב, ג), ובויקרא רבה (ז, יא), ואסתר רבה (פתיחה, יא), ורות רבה (פתיחה, ז).

^{לד} וכן ביאר רבינו בזה בדרשת הושענא רבה תשי"ב (דברי יואל להור"ר אות ז), וראש השנה תשי"ד (לשון קדשו קונטרס קסא, ודברי יואל לר"ה אות לו), והושענא רבה תשכ"ב (לשון קדשו קונטרס רנה, אות כו-כח), ושמחת תורה תשכ"ב (דברי יואל לשמחת אות כז), ובס"ג כי תשא תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס רצג ח"א, אות קפ).

^{לד} בישמח משה פרשת בשלח: וְאֵל מִיֶּזְרַח ה' אֶל מִשְׁהָ מַה תִּצְעַק אֵלַי [דבר אל בני ישראל וְאֵתָה הָרַם אֶת מִטָּךְ נִטְּהָ אֶת דָּךְ עַל הַיָּם וּבִקְעָתָן] וגו' (בשלח יד, טו-טז). במדרש (הובא מקצתו בילקוט רמז רל"ג, וכולו בנחלת יעקב בשלח), אמר הקב"ה למשה הִים סוּעַר וְהַשּׁוֹנֵא יוֹדֵף, ואתה עומד ומרבה בתפלה לִפְנֵי, אמר לו משה מַה לִּי לַעֲשׂוֹת, אמר לו וְאֵתָה הָרַם אֶת מִטָּךְ, באותה שעה אמרו ישראל ה' יִמְלֹךְ לְעַלְמֵי עוֹלָם וְעוֹד. וְהִנֵּה יֵשׁ לְהַבִּין בְּשִׁלְמָא בְּמַצְרִים הִיָּה הַכֹּל עַל יְדֵי מֹשֶׁה, לִפִּי שְׁאֵין הִרְשַׁע כְּדֵאי לְהִיָּת נִגְלָה אֱלֹוֵי הַשִּׁי"ת, וְלִהְיוֹת הַמוֹתָּת מִעֲצָמוֹ עַל יְדֵי מֵאֲמָרוֹ יִתְבָּרַךְ, לֹא יֵאֱמִינוּ שֶׁבִּשְׂבִיל יִשְׂרָאֵל הוּא. וְעוֹד כִּיּוֹן שֶׁהַכֹּל הִיָּה לְרַעָה, אִפְשָׁר דֹּאִין מֵיִיחָד שְׁמוֹ (ע"י בראשית רבה ג, ו), וְהִיָּה צָרִיךְ לְהִיָּת עַל יְדֵי 'שְׁלִיחַ'. אַבֵּל כֵּאֵן, הַמְטָה לְמָה, וּמֹשֶׁה לְמָה, יְהִיָּה נִקְרַע הִים סוּף עַל פִּי מֵאֲמָרוֹ, וְיֵי פָתִי יִסּוֹר הִנֵּה הָאֱמָרִי דְּבִקְעַת הִים הִיָּה מִעֲצָמוֹ, וְגַם הִיָּה לְטוֹבָה. וְעוֹד דְּהִיָּה לְהֵם גִּילּוֹי שְׂכִינָה אֵז בִּלָּא זֶה, דְּכֹתִיב (בשלח טו, ב) זֶה קָלִי, וְעַל כֹּל פָּנִים הַמְטָה לְמָה, וְיֵי מְרִיבָה יוֹכִיחַ. וְהִתְרוֹרֵן לִזְה נִרְאָה דְּכֹל מִעֲשִׂיו ית' [שעושה] בְּעֲצָמוֹ, רֹאִי לְהִיָּת נִיצִיחַ כְּמוֹהוּ, פִּי הוּא אָמַר וְהִיָּה הוּא צִנָּה וְיִעֲמֹד (תהלים לג, ט). וְפַעּוּלָה שְׂאִינָה נִצְחִי, הוּא פְּחִיתוֹת ח"ו לֹו יִתְבָּרַךְ אִם יְהִיָּה עַל יְדֵי עֲצָמוֹ, וְצָרִיךְ לְהִיָּת עַל יְדֵי שְׁלִיחַ. וּמִטַּעַם זֶה אִמְרוֹ דְּר"ל (שיר השירים רבה א, פסוק ב) אֵלְמָלָא אִמְרוֹ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה דְּבָר אֶתָּה עֲמָנָה (יתרו כ, יט), לֹא הִיָּה שְׂכָחָה, וְק"ל. וּבִבְיָאוֹר אִמְרוֹ שְׁלָמָה (קהל ג, יד) יִדְעִיתִי עַל פִּי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹקִים הוּא יְהִיָּה לְעוֹלָם. וְכֵאֵן הִיָּה בְּקִיעַת הִים רַק לִפִּי שְׁעָה, וְאַחֵר כֵּךְ שֶׁב לֵאמֹנָה, לְמַעַן יַעֲר פִּרְעָה וְחִילוֹ בֵּים סוּף. [לכן הוצרך להיות על ידי שְׁלִיחַ. וְגַם עַל יְדֵי מִטָּה דִּיִּיקָא, דְּהֵא שְׂכִינָה מְדַבֵּרַת מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְדַבּוּרֵי וְשֶׁל מֹשֶׁה] הוּא דְּבַר ה' בְּעֲצָמוֹ וְכו'. וְהִנֵּה מַה שְׁהִיָּה נִחוּץ שִׁיּוּב הִים לֵאמֹנָה לְהַטְבִּיעַ אֶת מִצְרַיִם, מִלְּבַד הַפְּשׁוּט, כִּי אִם הִיָּה נִשְׁאָר בְּחִרְבָה הִיָּה הַמְצָרִים וְדוּפִים אַחֲרֵיהֶם, עוֹד דְּבָרִים בְּגוֹ עַל פִּי הַקְדָּמָה מִהוּזוּהַר (ח"א דף קעד:) דְּמַדַּת הַדִּין אֵינוֹ חוֹזֵר בְּרַקְנִיָּא וְכו'. וְאִם כֵּן לִפִּי זֶה לֹא יִתְכַּן בְּקִיעַת הִים לְהִיָּת נִצְחִי, דְּהֵא צָרִיךְ לְהַטְבִּיעַ אֶת מִצְרַיִם מִשּׁוּם שְׁנֵי טַעֲמִים, א' מִחֲמַת שְׁהִים סוּעַר וְאֵין מַדַּת הַדִּין חוֹזֵר בְּרַקְנִיָּא, וְעוֹד כְּפִשּׁוּטוֹ שֶׁהוּשׁוֹנֵא רוֹדֵף, וְאִם לֹא יִטְבַּעוּ הַמְצָרִים בֵּים וְיִשְׁאָר הִים בְּחִרְבָה, יִרְדּוּ עוֹד אַחֵר יִשְׂרָאֵל מִשָּׁם, וְאִם כֵּן לֹא יִתְכַּן לְהִיָּת עַל יְדֵי עֲצָמוֹ רַק עַל יְדֵי שְׁלִיחַ. וְעַל פִּי זֶה יוֹבֵן

עוֹלָמִים, קען נישט מִקְבֵּל זיין קיין שום שׁוֹנִי וואו לא היה אפשר שיחזור הים לאיתנו, איבערדעם האָט געמוזט זיין הָרֵם אֶת מִטָּף [לבקוע הים בהמטה, ולא ע"י דיבורו של משה].

מו

[אזוי] אויכעט די בְּרִיאָה, איז פון בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים. [וממילא] אין דעם איז נישטאָ קיין שום שׁוֹנִי. [נאָר] דאָרף מען צו וויסן [דא] ס'איז די זעלבע וואָס ס'איז געווען פריער.

מח

נאָר ס'דאכט זיך [לומר שנשתנו העתים] אין די גרויסע הַסְתָּרָה, און אין דעם גרויסן חֲשָׁכוֹת, וואָס חכמינו ז"ל^ב האָבן אונז מְתַנַּב געווען וויאזוי ס'וועט אויסזען אין די לעצטע דורות, דעם גרויסע חֲשָׁכוֹת.

מט

איבערדעם דאָרף מען וויסן: דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים האָט אונז באַשאַפֿן, ממילא איז נישטאָ קיין שום הַשְׁתַּנּוּת, ס'איז נאָר די זעלבע.

נ

נאָר ס'זאָל זיין יאָר ה' פֿניו אֵלֵינוּ, [דא] הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ זאָל דערלייכטן די אויגן [דא] מ'זאָל עס 'זען'. איבערדעם דאָרף מען האָבן די גרויסע אַמוּנָה.

נא

ביאור הושענא למענה בוראנו (באופן שלישי)

ווידעראום איז פארהאנדן [בבקשת] למענה בוראנו.

[דהנה ווען] דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים האָט באַשאַפֿן דעם מענטש, האָט מען באַשאַפֿן דאָס פֿנימיות, [מיט] די אַלע עֲנָפִי הַקְדוּשָׁה. אַלדינגס וואָס ס'איז דאָ אינעם מענטש, האָט דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים באַשאַפֿן.

נב

[והנה] ס'איז דאָך יְדוּע, מ'זאָל אָפּגעהיטן ווערן, דורך דעם חֲטָא הַיְדוּע, אַז מ'איז מוציא ז"ל, חלילה די עֲנָפִי הַקְדוּשָׁה אַז זיי גייען לָרִיק, פון דעם ווערט באַשאַפֿן מְקַטְרִיגִים, ס'ווערט באַשאַפֿן אַ גוֹף [של מזיק] פון די עֲנָפִי הַקְדוּשָׁה, און לאַחר פֿטִירְתּוֹ קומען זיי און זיי זענען מַצְעֵר, און זיי שרייען אָבִי אֶתָּה, דו האָסט אונז באַשאַפֿן, אוי וויי. אָפּגעהיטן זאָל מען ווערן פון דעם צער.

נג

איבערדעם אַז ס'איז דאָ אַ בְּרִיאָה [חדשה ח"ו, הגם] ס'איז אַלעס מיטן כֹּחַ אֱלֹקִי, נאָר מִתְחַלֵּת הַבְּרִיאָה האָט דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים באַשאַפֿן נאָר די בְּחִינַת הַקְדוּשָׁה, נאָר דער בּוֹרָא כּל עוֹלָמִים האָט געגעבן אַ רְשׁוּת [און] אַ כֹּחַ פֿאַר די סְטָרָא אַחֲרָא, אַז ס'ווערט באַשאַפֿן [ברואים חדשים] מיט די כּוּחוֹת וואָס ס'איז שְׁאִינִם אַמְתִּיּוֹת.

המדרש, שאמר הקב"ה מה תצק אלי דייקא, הלא הים סוער, ומדת הדין אינו חוזר ברקניא, וגם השונא רודף, וצריך להטביעו, ואתה עומד ומרבה בתפלה לפני 'שאקרענר', הלא זה לא יתכן, כי אז יהיה נצחי וכנ"ל. אמר לו משה מה עלי לעשות, כלומר הלא גם דבורי הוא דבורך, כי השכינה מדברת מתוך גרונו, ואם כן גם אם יהיה נקרע על ידי דבורי, גם כן יהיה נצחי. על זה השיב לו השי"ת ואתה הָרֵם אֶת מִטָּף, ולא על ידי הדיבור כלל. באותה שעה אמרו ישראל ה' ימלך 'לעלם וְעַד', ר"ל שהבינו שלא יתכן להיות רק על ידי מטה, מפני שמעשה ה' נצחי, והטעם הואיל והוא נצחי, והבן.

נד

[און] ס'איז דאָך יִדוע דעם גרויסן חוֹמֶר וואָס ס'שטייט אויף דעם, איך דארף דאָס נישט צו זאָגן. [דהגם] ס'איז דאָך אין לך דבר שעומד בפני התשובה (ירושלמי פאה פ"א, ה"א), [אָבער] אויף איין פּלאַץ איז גאָר דאָ אין זוהר הקדוש¹⁶, אז ס'איז גאָר נישטאָ בְּשִׁלְמוֹת קיין תיקון.

אָבער ס'שטייט דאָך שוין אָבער דאָך [תירוצים אויף דעם, אַז] ס'קען זיין אז פונעם מענטש אויס קען מען נישט מַתְקֵן זיין, נאָר דער בורא עולם האָט רַחֲמָנוּת עַל בְּרוּאָיו, [ומצד רחמנותו ית' יכולים לתקן גם זה].

נה

איבערדעם ווען אידן קומען זיך צונעזאם אין אַ מָקוֹם קָדוֹשׁ, קומען זיך צונעזאם די אַלע נִצְוָצִים הַקְדוּשִׁים, און בעטן רַחֲמִים : זייטס אונז מַעֲלָה.

נו

איך דארף נישט אויסצורעכענען, טאָקע אין דעם ענין, ווי גרויס ס'איז אין דעם דור די נְסִיוֹנוֹת, בעוּנוֹנוֹ הרבים [דורך] דעם גרויסע פְּרִיצוֹת הַדּוֹר, [און] מִי יאִמֵּר זְכִיתִי לְבִי טְהִרְתִּי מִחֻטָּאִי (משלי כ, ט).

נז

מוֹרֵי יִרְבוּתִי !

היינט איז אַ טאַפֿלטער זמן.

ס'איז הוֹשַׁעֲנָא רַבָּה איז דאָך מְסוּגָל אויף דעם, [ווי] ס'שטייט¹⁷ עֲרַבָּה איז בגימטריא זרע.

עקסטערדעם [דער] פרייטאָג־דיגער טאָג, עֲרַב שַׁבָּת, דער יום הַשְּׁשִׁי איז כנגד מִדַּת הַיְסוּד¹⁸ [שהיא מדה הששית. ולכן] יעדער פרייטאָג איז מְסוּגָל אויף [לתקן] דעם חטא.

היינט האָב מיר הוֹשַׁעֲנָא רַבָּה, אינעם טאָג פון עֲרַב שַׁבָּת !

לאָמיר נישט אַוועקלאָזן די געלעגנהייט !

לאָמיר נישט אַרויס מיט גאָרנישט !

לאָמיר בעטן ביי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, ער זאָל מַשְׁפִּיעַ זיין אין די הערצער, [אַז] מ'זאָל מיר נאָך די זְכִיָּה האָבן תְּשׁוּבָה צו טון.

¹⁶ בזוהר הק' פרשת ויחי (דף ר"ט): תנן, אמר רבי יהודה, לית לך חובא בעלמא דלא אית ליה תשובה, בר מהאי. ולית לך חייבא דלא חמאן אפי שכינתא, בר מהאי. דכתיב (תהלים ה, ה) לא יגורף רע, כלל. ועיין עוד בזוהר הק' פרשת נח (סב): תא חזי, כל חטאי דבר נש, כלהו חבלותא דיליה תליין בתשובה. וחסאָה דאשדיר זרעא על ארעא וכו' מחביל ליה ומחביל ארעא, וצליה כתיב (ירמ' ב, כב) נכתם עונך לפני, וכתיב ביה (תהלים שם) כי לא קל חפץ רשע אֶתָּה לא יגורף רע'. בר בתשובה סגי (ובראשית חכמה הביא גירסא מכת"י: בר יבחי לא דחויקא תקיפא'), וכתיב (וישב לח, ז) ויהי ער בכור יהודה רע' בעיני ה' וימיתוהו ה', וְהָא אֶתְמַר. ובזוהר הק' פרשת ויקהל (ריד'): ב'שעֲתָא דְדִינִין לִיה כְּהוּא עֲלָמָא, מְסַתְקֵלן בעובדוי, אי הָהּ פְּגִים רָזָא דְבְרִית קְדִישָׁא דְחִתִּים בְּבִשְׂרִיה וכו' האי לית ליה חולקא בצדיקייא וכו', ווי ליה דאֲעֲלִין לִיה בְּגִיגָנָם וכו'. וְהָנִי מְלִי כִּד לֹא עֲבַד תְּיֻבָּתָא שְׁלִימָתָא, תְּיֻבָּתָא דֵּאִיהִי אֲתַחֲזִיָּא לַחֲפִיָּא עַל כָּל עוֹבְדוֹי. - [ועיין עוד בזה באורך בדרושי רבינו לפרשת ויחי ושמות, ואכמ"ל].

¹⁷ עיין בזה בפרי עץ חיים (שער הלולב, פרק ו) לפי דרך הסוד.

ועיין בייטב פנים (לסוכות, אות נח): בעת נטילת ערבה, הרומז ליוסף שומר הברית, כדאיתא במדרש (ויקרא רבה ל, י) וְעָרְבֵי נַחַל זֶה יוֹסֵף, ראוי לשום אל לבו ללכת בדרכיו, ועל כן ערבה עולה זרע, לתקן אשר שחת וכו' רח"ל, ולבקש מאת ה' לקבץ הנדחים, וזרונות יהפכו לזכיות.

¹⁸ עיין בשער הכוונות (דרושי שבת, דרוש א). וראה עוד בפרדס רמונים (שער ב, פרק ד).

נח

ס'שטייט^{לח}, מיט וואָס מעקט מען אויס די חיצונים. נישט מיט עפעס אנדערש, נאָר מיט אידישע טרערן!

לאָמיר נישט שווינען קיין טרערן!

לאָמיר נישט אַרויס בַּחֲרָפָה ובבושָה!

אוי וויי, אוי וויי.

נט

השם יתברך זאל אונז [אויף] ווייטער העלפן.

ווי גרויס זענען די נסיונות!

דער בעל דְּבַר הָאֵט זיך פאַרלייגט אין דעם פֿרט נאָך [מער] בִּפְרָטיות.

ווי גרויס די כוחות הטומאה זענען.

אז מ'גייט איין מאָל דורך די גאס, דאַרף מען אויך רחמי שמים!

ס

השם יתברך זאל העלפן.

מ'דאַרף דאָך נישט אויסצורעכענען, יעדער ווייסט דאָך נגזע לָבוּ.

לאָמיר זיך באַרעכענען וואָס מ'האַט פֿוגם געווען.

ס'איז פאַרהאַנדן חלילה אַרגער און אַרגער, איך דאַרף גאָרנישט

אויסצורעכענען, יעדערער ווייסט דאָך ביי זיך.

אלע אינאיינעם לאָמיר זיך בעטן ביי השם יתברך, ער זאל אויפוועקן די הערצער

לְתַשׁוּבָה שְׁלִימָה, [און] מ'זאל מיר בלייבן ביי 'דער בריאה' וואָס הקדוש ברוך הוא

האַט באַשאַפֿן.

[ולזה אנו מבקשים]:

הושענא למענה בוראנו הושענא

^{לח} בזהר הק' (ח"ג דף עה:): רבי אבא הוה אדיל לקפוטקא, והוה עמיה רבי יוסי. עד דהוה אדיל, חמו חד בר נש דהוה אחי, ורשימא חד באנפוי. אמר רבי אבא, נסטי מחאי אורחא, דהא אנפוי דדין אסחידו עליה דעבר בערייתא דאורייתא, בגיני כך אתרשים באנפוי וכו'. קרא ליה רבי אבא, אמר ליה אימא מלה, האי רשימא דאנפך מה הוא. אמר לון, במטותא מנייכו, לא תענשו תייר להוהא בר נש, דהא חובוי קא גרמו ליה. אמר רבי אבא מהו. אמר ליה, יומא חד וכו', ואשתובנא על ידא דחד אסייא דאית בגוין. ומהוהא יומא אהדרנא בתשובה, ובכל רבי שמלאי הוא. אמר ליה מאי אסותא ירב לב, אמר ליה אסותא דנפשא. ומהוהא יומא אהדרנא בתשובה, ובכל יומא חזינא אנפאי בחד חזיו, ובכינא קמי קודשא בריך הוא דהוא רבון עולמין על ההוא חוביה, ומאינן דמעין אסחינא אנפאי. אמר רבי אבא, אי לא דאתמנע מנך תשובה, אעברנא מאנפך ההוא רשימא. אכל קרינא עליך (ישעי' ו, 1) וסר עונך וחסאתך תכופר. אמר ליה ג' זמנין אימא, אמר ליה ג' זמנין, ואתעבר רשימא. אמר רבי אבא, ודאי מארץ הא בעא לאעברא מנך, ודדאי בתשובה אשתכחת. אמר ליה, נדרנא מהאי יומא לאתעסקא באורייתא יממא ולייליא. אמר ליה מה שמך, אמר ליה אלעזר. אמר ליה א-ל עזר, ודאי שמא גרים, דאלקף סייעך, והוה בסעדרך, שדריה רבי אבא וברכיה. [ועיי"ש עוד].

ועיין עוד בראשית חכמה (שער הידרא, פרק ט) שכתב על דברי הזהר אלו וז"ל: מבואר, שאם חטא, שיבכה ויעביר הדמעות על פניו, עד שיעבור הרושם, ואני שמעתי שטוב גם כן להעביר הדמעות על מצחו, כי במצח נכתבים העונות, כענין (יחזקאל ט, ד) וחתיתתו על מצחותי הקצנים וגו'. ומסוג זה הם העונות הנכתבים ביד, כדכתיב (איוב לו, ז) וביד כל אדם יחתום. וכן פירש בתקונים (דף קמא). זה לשונו, ואית חובין דאתמר בהון וביד כל אדם יחתום, ומראין להם חתימת ידא, עכ"ל.

ועיין עוד בבכור שור (להתבואות שור, שבת קה:), והובא בייטב לב (פרשת נח).

סא

למענה גואלנו

[היצט] זאגט מען הושענא למענה גואלנו.

סב

ביאור הושענא למענה גואלנו (באופן ראשון) - על גאולה הפרטית

ס'איז ידוע [מספרים]^{לט} אז ס'איז דא א גאולה כללית, און גאולה פרטית. מ'דארף האבן א גאולה אין כלליות ישראל [בהגאולה שלימה. און] עקסטערדעס דארף מען האבן א גאולה בפרטיות, יעדער עקסטער, [אויף דעם] וואס מ'איז 'איבערגענטפערט'^מ צו די חטאים.

סג

[ווי] ס'איז ידוע, אז ס'איז נאך דא אידן וואס ס'טוט זיי וויי דאס הארץ, זיי העטן זיך געוואלט קערן צום באשעפער.

אמת הדבר ס'איז במתי מעט, [נאכדעם וואס] מ'האט אונז געלאזט אין אזא גרויסן חשכות. - מ'פלעגט צו זאגן נשארנו מעט מהרבה^{מב}, היינט קען מען שוין זאגן נשארנו מעט מן המעט. -

אבער [אפילו] אין דעם גרויסן גלות, איז נאך דא אידן וואס ס'טוט זיי וויי דעם הארץ, מ'קוקט ארויס אויפן באשעפער, מ'העט געוואלט ארויס פונעם חשכות, מ'העט געוואלט זיין דבוק זיין אין בורא עולם, [ווייל] מ'ווייסט אז ס'איז נישטא עפעס אנדערש.

נאר וואס דען, מ'איז אין 'געפאנגעניש'.

סד

ווי דער אלגאזי^{מב} טייטשט, מכל משמר' נצר לבך [משלי ד, כג], דאס הארץ איז אין א תפיסה, מכל משמר' אזוי ווי [לשון הכתוב] ויניחו אתם במשמר' [וישב מ, ג]. [ועל זה מזהיר הכתוב מכל משמר' נצר לבך] מ'זאל נאר אכט געבן אז דאס הארץ זאל נישט אריינפאלן אין געפענגעניש [במאסר היצר הרע].

^{לט} ומהם בספר תולדות יעקב יוסף שהביא כן כמה פעמים, ועיין שם בפרשת שמיני (הובא בבכש"ט עה"ת שמות, ה) דזהו ענין בקשת הפסוק קרבה אל נפשי גאלה (תהלים סט, יט), דקודם שיתפלל על גאולה הכללית, צריך להתפלל על גאולה פרטית לנפשו.

^מ פירוש, איבערגעגעבן.

^{מב} בתפלת יום ב' וז': קולנו תשמע ותחון וכו', זכר אשר נשבעת לאבותינו ככוכבי השמים ארבה את זרעכם, ועתה נשארנו מעט מהרבה. [ומקורו מלשון הפסוק בירמי' (מב, ב)].

^{מב} רבינו מביא זאת תמיד בשם האלגאזי, דכן כתב בישמח משה (ברכה עה"פ תורה צוה) וז"ל: וידוע מה שפירש מהר"ש אלגאזי מקרא שכתוב (משלי ד, כג) מכל משמר נצר לבך כי ממנו תוצאות חיים. ענינו, מכל מאסר' [מלשון ויניחו במשמר] של יצר הרע נצר לבך, שלא תהא הלב במאסר יצר הרע, כי ממנו, מהלב, תוצאות חיים, פירוש אהבה ויראה ודבקות בה' מקור החיים.

וכן בספר תפלה למשה על תהלים (קו, מג) הביא היש"מ זאת בשם האלגאזי, ומסביר שם בדברי וז"ל: כי רוח חיים הוא בלב, כי רוח מלפני יצטוף כתיב (ישעי' נז, טז), ואם הסטרא אחרא אינו שולט עליו ונוהר ונשמר מאל זר שלא להכניס בו וכו', ממילא שואב הלב כל הקדושות ממקורו, והיינו מכל משמר, כעין ויאסף אתם אל משמר [מקץ מב, יז] וכו' שהוא המאסר, והסט"א על ידי העונות הלב במאסר אצלו, ועל פי זה תבין דברי האלגאזי. [ולא מצאנו כעת מקומו בספרי האלגאזי. ובמקום אחר (שם סב יב, אופן ג ד"ה ועתה) כתב זאת הישמח משה בשם מהר"י מיניץ (ברדשותי, דרוש א) בשם מהר"ש אלקב"ץ (באילת אהבים על שיר השירים, ד טו)].

סח

בעונינו הרבים, דעס האָב מיר שוין נישט אַכט געגעבן, מ'האָב מיר זיך אַזוי אויפגעפירט אַז דאָס האַרץ איז געקומען אין געפּענגעניש. [וועל כן מעתה] האָב מיר שוין נישט קיין אַנדערע עצה, נאָר [אז] הַשֵּם יתְּבַרַךְ זאָל אונז אויסלייזן פון געפּענגעניש. [וועל זה אנו מבקשים הושענא למענך 'גואלנו'].

סו

און ווען מ'גיי מיר אַרויס [מיים הושענא רבה], און מ'קום מיר אַריין אין שַׁבָּת און אין יום טוֹב, זאָלן די הערצער זיין 'פריי', זיך מִדְּבַק צו זיין אין באַשעפּער. מ'זאָל מיר נאָך די זְכִיָּה האָבן, [אז] מ'זאָל מיר נאָך אַלע אינאיינעם דינען דעם לעבעדיגן באַשעפּער !

אַז מ'זאָל מיר נאָך שפירן אַן אַמֶת'דיגען טעם !
מ'זאָל וויסן [אז] מ'שטייט פאַרן בוראָ קל עולָמים !
מ'זאָל מיר די זְכִיָּה האָבן מ'זאָל נאָך מִקְבֵּל זיין פֿאַי מְשִׁיחַ צִדְקָנוּ, און דינען דעם באַשעפּער אין 'בית המקדש' !
וואויל איז די אידן, וואָס זיי וועלן דאָס זוכה זיין !

סז

[נאָר] ווער ווייסט וויאָזוי אונז האַלט מיר !
קיינער ווייסט נישט וואָס 'אויבן' טוט זיך !
ווער זאָל אונז מוֹדִיעַ זיין !
אַין לֵנוּ לֹא נִבְיָא וְלֹא חוֹזָה.
ווער זאָל אונז מוֹדִיעַ זיין, מיט וואָס גיי מיר אַרויס פון דעם הוֹשַׁענָא רַבָּה, פון די הייליגע טעג !
לאַמיר אַרויס מיט עפּעס !
מ'פאַרלאָז מיר זיך נאָר אויפן באַשעפּער, [אז] ער וועט אונז נישט פאַרשעמען !
אַל יַעֲזָבְנוּ וְאַל יִטְשֵׁנוּ ! אוי ווי !

סח

ביאור הוֹשַׁענָא לְמַעַנָּה גּוֹאֲלָנוּ (באופן שני) – עַל נִאוּלָה הַכִּלִּית
נאָך איז [מרמז אין] לְמַעַנָּה גּוֹאֲלָנוּ.
אידן האָבן געלעבט אין די אַלע דורות [הגלות, און] אַ איד וואָס ער האָט געגלייבט אין באַשעפּער האָט געוואוסט אָפּס בְּלִתֵּי גּוֹאֲלָנוּ²², אַז אַ גּוֹאֲלָה איז נאָר [דורך] דער בוראָ עוֹלָם, [און] קיין אַנדערע גּוֹאֲלָה איז נישטאָ.
[אַבער] היינט בעונינו הרבים, איז מען 'געכאַפּט' געוואָרן [בזה הענין].
לאַ יאָמֶן פִּי יִסְפֹּר, ס'זאָל זיך טרעפן אַ איד וואָס ער זאָגט שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, [און] ער זאָל חֲלִילָה מְסוּפֶּק זיין אַז ס'איז פאַרהאַנדן [אפילו] אַ קֶצֶת גּוֹאֲלָה דורך מִינוּת און אָפִיקוֹרְסוּת, הַשֵּם ישמרנו.
אוי לֵנוּ שִׁכְף עָלֶיָהּ בְּיָמֵינוּ.

²² מלשון ברכת יוצר אור לשבת (סוף ד"ה הכל יודין).

סט

איך מיין [אז] די פריעריגע דורות, ווען זיי העטן דעם גיווען דערלעבט, העטן זיי עס נישט גיווען אויסגעהאלטן! אזוי וויי!

זיי העטן זיך נישט גיווען געקענט דערהאלטן אין דור!
[נאָר] אונז דעמיר אזוי מגושם, [אז] מ'שפירט עס נישט!

ע

[וועל דא אנו מבקשים הושענא למענך גואלנו].

[אז] מ'זאל וויסן אז דער בורא עולם איז אונזער גואל!

עא

[און] אז מ'העט זיך גיווען אין 'דעם' געהאלטן, מיין איך העט מען שוין גיווען געהאלטן נאך דער גאולה!

בעווייניג הרבים, דעם איז געווען דער 'לעצטער קלאפ' פונעם שטן! אזוי וויי!

אזוי וויי, מעשה שטן הצליח, [דעם] וואס די גמרא זאגט^{מז} טאקע שטנא נצח.

אבער אזוי שטארק?! [וואס] מ'קען זיך נישט אויסמאלן^{מב}!

אזוי וויי, אזוי וויי!

חס ושלום, מ'מיינט חלילה [אז] דער כח הקדושה איז שוין אינגאנצן באהאלטן!
אזוי וויי.

השם יתברך זאל אונז נאך די זכיה געבן, מ'זאל מיר 'זען' דעם כח הקדושה!

ס'זאל זיין צדיקים 'יראו' וישמחו, וישרים יעלו.

הושענא למענך גואלנו הושענא

עב

למענך דורשינו

פון טאטן זכרוננו לברכה האב איך אמאל געהערט [לפרש בקשת] למענך דורשינו.

[על פי וואס] ס'שטייט^{מז}, מ'האט געוויזן [למשה רבינו] דור ודור ודורשינו, [והרי כי 'דורשים' פירושו מנהיגים].

עג

[ובעוה"ר] אויף וועם האט מען געלאזט - אזוי - די לעצטע דורות.

די גמרא זאגט^{מז} [דאך], ראה הקדוש ברוך הוא שצדיקים מועטים, עמד ושתלן בכל דור ודור.

^{מז} בגמרא תמיד (לב). איתא הלשון שטנא נצח. - ועיין שם בפירוש רבינו גרשום (שבגליון הגמרא): שטנא נצח. כלומר, אל תתמה על זה שהשטן הוא נוצח, שמתעה אותם ונותן להם גאולה, ולסוף יורידם לגיהנם. [ועיין בזה בויאל משה (א, מח), ובעל הגאולה ועה"ת (בהקדמה עמוד כ, ובפנים סימן כא), ועוד בכ"מ בדברי רבינו].

^{מב} ועיין בויאל משה (ג, כב): וכמו כן כל רשעי ארץ, שהעיד עליהם הכתוב במשלי (ד, טו) כי לא ישנו אם לא ירעו ונגזלה שנתם אם לא יכשילו, חקמים המה להרע ולהדיח ולגמור רשעתם, ואינם יודעים מהיכן בא כח השפעתם [ועיין בזה לעיל שם]. ובעוה"ר שטנא נצח, כמו שאמרו בגמרא מס' תמיד דף ל"ב, אבל כאשר התגברו רח"ל בדור הזה, כמוהו לא נהייתה, לכבוש את כל העולם כולו לדרך המינות רח"ל. אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים.

^{מז} במדבר רבה (כג, ה): מלמד שהראה הקב"ה למשה כל מה שהיה עתיד להיות וכו', וכן כל דור ודור ודורשינו, דור דור ושופטיו, דור דור ומנהיגיו, דור דור ופושעיו, דור דור וצדיקיו וכו'. - וכן הוא בתנחומא (אמור, ב), ועוד.

^{מז} בגמרא יומא (לח): אמר רבי יוחנן, ראה הקב"ה שצדיקים מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור, שנאמר (שמואל

'אין א גרויסע הסתרה' האָט מען געלאָזט אונזער דור.

ווער איז אונזער דורש ומבקש ? !

בענינו הרבים, אין דורש ואין מבקש.

אין מי יגדר גדר, ואין מי יעמוד בפרץ.

אוי ווי ! ס'איז נישטאָ ווער ס'זאל עפעס העלפן פאר אידישקייט !

ווער ס'זאל עפעס אַ טובה טון פאר אַ איד ! סיי ברוחניות, סיי בגשמיות !

אוי ווי נידעריג איז דער כח הקדושה.

[און] די ביטערע נסיונות, וואָס רבי יוחנן^{מח} האָט געזאָגט אויף דעם דור, ייתי ולא

אחמיניה^{מט}.

עד

נאר וואָס דען, הקדוש ברוך הוא איז געבליבן.

'ער' איז נאך אונזער דורש ומבקש.

[ולזה אנו מתחננים אליו]:

הושענא למענה דורשינו הושענא

עה

למען אמתך

עו

היצט זאגט מען למען אמתך.

די גמרא זאגט¹, חותמו של הקדוש ברוך הוא, אמת.

זאָגט [דערויף] דער ירושלמי², [אז] אַמַת [נוטריקון אַלקים] מְלֶךְ תְּמִיד, אַמַת [שהוא אַלקים חיים] מְלֶךְ עוֹלָם. [און אז] אַמַת, [הוא אותיות] אֶל־ף מ־ם תי"ו [שהוא ראש תוך וסוף של א"ב], דאָס ווייזט אויף הִנֵּה הוּא הִנֵּה, [אז] הקדוש ברוך הוא איז ראשון, און ער איז היצטערט, און ער וועט זיין אויף ס'לעצט. איבערדעם אֶל־ף מ־ם תי"ו, איז דאָס דער חותם פון הקדוש ברוך הוא.

א' ב' ח' כ' לה' קצק ארץ וישת עליהם תבל [פירש"י: פזרון בכל הדורות, להיות שתות וקיום ויסוד לקיים תבל].

^{מח} בגמרא סנהדרין (נח): אמר עולא ייתי ולא אחמיניה, וכן אמר רבה ייתי ולא אחמיניה. רב יוסף אמר ייתי, ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה. אמר ליה אביי לרבה, מאי טעמא, אילימא משום חבלו של משיח, והתניא שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח, יעסוק בתורה ובגמילות חסדים. ומר הא תורה והא גמילות חסדים. אמר ליה שמא יגרום החטא וכו'. וכן אמר רבי יוחנן, ייתי ולא אחמיניה. פירוש ייתי, שיבא משיח, ולא אחמיניה, אבל לא אראנו, ורצ"ל שאיני רוצה להיות בדור שלפני משיח, מחמת כובד הגלות שיהיה בדור ההוא.

^{מט} פירוש ייתי, שיבא משיח, ולא אחמיניה, אבל לא אראנו, ורצ"ל שאיני רוצה להיות בדור שלפני משיח, מחמת כובד הגלות שיהיה בדור ההוא.

¹ בגמרא שבת (נה). ויומא (סט) וסנהדרין (סד): אמר רבי חנינא חותמו של הקב"ה 'אמת'.

² בירושלמי סנהדרין (דף ב): מהו חותמו של הקדוש ברוך הוא. רבי ביבי בשם רבי ראובן, אמת. מהו אמת [פירש בפני משה: ולמה חותמו של הקב"ה אמת], אמר רבי בון, שהוא אַלקים חיים ומְלֶךְ עוֹלָם [שהוא נוטריקון אַלקים מְלֶךְ תְּמִיד]. אמר ריש לקיש [היינו טעמא], אֶל־ף רישיה דאלפא ביתא, מ־ם באמצעיתה, תי"ו בסופה [ורמו הִנֵּה הוּא הִנֵּה], לומר אֵי ה' ראשון [ישע' מא, ד], שלא קיבלתי מאחר, ומבִּלְעָדִי אֵין אֱלֹהִים (שם, ו) שאין לי שותף, וְאֵת אֲחֵרִים אֵין הוּא (שם), שאיני עתיד למוסרה לאחר.

עו

[ולזה] אנו מבקשים הושענא למען 'אמתך', אז מויל האבן די ישוועה פון בורא עולם אליין, חותמו של הקדוש ברוך הוא 'אמת'. [און אז] מ'זאל 'באמת' מקבל זיין דעם עול מלכות שמים.

עח

אוי ! האב מיר די איינע עצה, [אז] מ'זאל זיך 'ארונטערווארפן' אונטערן בורא פל עולמים !

מ'זוכט נישט עפעס אנדערש !

און נאר דער בורא פל עולמים זאל העלפן !

[אז] מ'איז אויף זיך מקבל באמת דעם עול 'מלכות' שמים, דאס ווערט אנגערופן אמת (שהוא אלקים חיים 'מלך' עולם, אמת 'מלך' תמיד), אזוי ווי די גמרא זאגט אין ירושלמי.

הושענא למען אמתך הושענא

עט

למען בריתך

די גמרא זאגט²², זכות אבות תמה, [וכתבו התוספות בשם ר"ת, אבל] 'ברית' אבות לא תמה.

דעם פרייתת ברית וואס דער בורא פל עולמים האט מיט די אבות הקדושים.

פ

איך האב שוין נאכגעזאגט²³ וואס דער כלי יקר זאגט²⁴ [על דברי רש"י ריש ואתחנן] אף על פי שיש לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים אלא מתנת חנם.

²² בגמרא שבת (נה). : שמואל אמר, תמה זכות אבות. ורבי יוחנן אמר, תחון זכות אבות וכו'. ○ מאימתי תמה זכות אבות, אמר רב מימות הושע בן בארי, שנאמר (הושע ב, יב) אגלה את נבלתה לעיני מאהביה ואיש לא יצילנה מידי [פירש"י: שאין עוד זכות לאבות, שאכלה]. ושמואל אמר מימי חזאל, שנאמר (מלכים ב, יג, כב) ויחזאל מלך ארם לחץ את ישראל כל ימי יהואחז, וכתוב (שם, כג) ויחן ה' אתם וירחמם ויפן אליהם למען בריתו את אברהם יצחק ויעקב ולא אבה השחיתם ולא השליכם מעל פניו עד עתה [אבל מכאן ואילך השליכם, ולא פנה אל ברית אבות]. רבי יהושע בן לוי אמר מימי אליהו, שנאמר (מלכים א' יח, לו) ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלקי אברהם יצחק וישראל 'היום' יודע כי אתה אלקים בישראל ואני עבדך ובדכרך עשיתי את כל הדברים האלה וגו' [מדקאמר 'היום' יודע' ותו לא, מכלל דתמה, ועל ידי רחמים הוכרה להם בימי חזאל]. ורבי יוחנן אמר מימי חזקיהו, שנאמר (ישעיה ט, טו) למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אתה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם קנאת ה' צדקות תעשה זאת וגו' [ולא זכות אבות].

ועל זה כתבו בתוספות שם : ושמואל אמר תמה זכות אבות, ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות. אומר רבינו תם, 'דזכות' אבות תמה, אבל 'ברית' אבות לא תמה, דהא כתיב וזכרתי את בריתי יעקוב אף לאחר גלות, ואנן אין אנו מזכירין זכות אבות, אלא 'הברית' [דהאבות]. ומפרש דשמואל דאמר מימי חזאל, דייק מדכתיב 'למען בריתו' ולא למען 'זכותו'. ○ ואומר ר"י, דבויקרא רבה (לו, ו) דייק מ'עד עתה', כדפירש בקונטרס. ולר"י נראה דלא פליגי שמואל ור' יוחנן, אלא שמואל קאמר דלרשעים תמה, אבל לצדיקים לא תמה, ובצדיקים איירי ר' יוחנן, תדע דהא ר' יוחנן אמר בסמוך דמימי חזקיה תמה זכות אבות, והכא קאמר דאף בשעת חורבן דבית הכי, תחון זכות אבות. ועל זה אנו סומכין להוכיח 'זכות אבות'. ובשלהי ויקרא רבה (שם) רבי אחא אומר לעולם זכות אבות קיימת, ולעולם אנו מזכירים אותם, וכן הוא אומר (ואתחנן ד, לא) כי קל רחום וגו' ולא ישכח את ברית אבתך וגו'.

²³ וראה ענין זה בדברי יואל ואתחנן (תניינא עמוד קלב), ולר"ה (אות מה, ד"ה וביארנו) מדרשת ראש השנה תשכ"ו.

²⁴ בכלי יקר ריש ואתחנן (ג, כג) : ואתחנן אל ה' בנית ההיא לאמר, פירש רש"י, אע"פ שיש לצדיקים לתלות

זאָגט ער, [דלכאורה קשה] ווער - האָנוש מאַלן יצדק (איוב ד, יז) - [ווער] קען אָנהענגען אין זיינע מעשים, [ווען] מ'בעט זיך ביים בורא כל עולמים [הכי היה שיך לבקש באופן שכאילו מגיע להם כלום ממנו ית', והלא אם צדקת מה תתן לו].
נאָר וואָס'זשע דען, ער מיינט [צו זאָגן, אז] זיי הענגן אָן [על העתיד, שהרי] צדיקים ווען זיי ווערן געהאַלפן דינען זיי דערמיט דעם באַשעפער. מיינט מען אויף שפעטער, אַז דער בוראָ כל עולמים וועט אונז העלפן [נוכל לקיים בעתיד מעשים טובים].
איבערדעם צדיקים הענגען אָן^ה אין די מעשים טובים וואָס זיי וועלן טון שפעטער, [ואעפ"כ אין מבקשין אלא מתנת חנם, מרוב ענוה].

פא

דאָס קען זיין [בענין] זכות אבות תמָה, [אבל ברית אבות לא תמה, ועל זה אנו סומכים להזכיר זכות אבות בתפילה].

וואָרן שטייען שטייט דאָך^י [אז תיכף] ביי ביאת המשיח, [נאָך] פאָרן תחית המתים 'הפֿלֿלי', וועלן אויפשטיין משה וְאַהֿרֶן, און די אבות הקדושים.
[און] דעמאָלטס וועט נאָך זיין אַ וועלט, [וואָס] עולם פֿמנהגו נוהג, און זיי וועלן נאָך דינען דעם באַשעפער, און 'דער' זכות [דלעתי, איז לא תמה], אפילו [ווען] זכות אבות תמָה [בזכותים שלעבר], אָבער 'דער' זכות וואָס ס'וועט זיין נאָך ביאת המשיח [לא תמה, וואָס דעמאָלטס] וועלן זיי דאָך אויפשטיין און זיי וועלן ווייטער דינען דעם באַשעפער.

פב

[שהרי] דעמאָלטס איז מען אויף דעם עולם אַזוי ווי אַ מענטש, [און] מ'איז מחויב בְּמִצְוֹת.

במעשיהם הטובים, מכל מקום אינן מבקשים כי אם מתנת חנם (ומקורו בספרי שם). ○ וקשה על זה מהיכא תיסק אדעתין שיתלו במעשיהם הטובים שכבר עשו, הלא לעולם אין לאדם שום חוב על הקב"ה, כי כל המצות שהאדם עושה אין בהם די השיב כעל גמולות כעל ישרם (עי' ישעי' נט יח) כל תגמולוהי עליו, במה שכבר עשה לו ה', כי גבר עליו חסדו מיום הולדו, כמו שהאריך מזה בחובת הלבבות (שער הבטחון, פרק ד). ורבותינו ז"ל (ברכות י:) האשימו את חזקיה שחלה במעשיו ואמר זכר נא את אשר התהלכתי לפניך בְּאֵמָת (מלכים ב' ג, ג), ותלו לו בזכות אחרים וכו', ואיך אמרו אע"פ שיש לצדיקים תללות במעשיהם הטובים. והראיה שמביא מן פסוק וְחַנְתִּי אֶת אֶשֶׁר אֲחֹן, אינה ראייה לכאן וכו'. ○ והתשובה לכל זה, שמה שאמרו שיש לצדיקים תללות במעשיהם הטובים, אין הפירוש באותן מעשים טובים שכבר עשו, אלא במעשיהם הטובים שעתידין לעשות, כי מסתמא כל צדיק אינו מבקש שום הנאה גופנית, כי אם כדי שעל ידה יהיה לו מקום לקיים איזו מצוה. וזה הדבר שדרש רבי שמלאי (סוטה יד.) וכי לאכול מפריה היה צריך משה, אלא אמר הרבה מצות תלויות בארץ. ואם כן היה לו תללות בקשתו באותן מעשים טובים שעתידין הוא לעשות על ידי בקשה זו. ○ וזה דבר אמיתי, ששורת הדין נותן שימלא ה' משאלות לבו, יען כי אינו חפץ כי אם את אשר חפץ ה' בו. ואע"פ שבחטאו נקנס עליו, מ"מ אין מענישין החוטא לאמר לך עבוד עבודה שהיא זרה אצלך, להוסיף על חטאתו פשע. ○ אלא שמרוב ענוה שבו, לא רצה תללות השאלה באותן מעשים טובים שעתידין הוא לעשות ע"י הכניסה לארץ, כי אולי יכנס ולא יעשה המצות, ורק ההנאה הגופנית יקבל ואת הטוב לא יקבל, לכך בקש בלשון חנינה, מתנת חנם בעלמא. ○ ולכך נאמר בְּעֵת הַהִיא' לאמר. כי עשה שאלתו באשר הוא שם, על דעת ההוה, שעדיין אין שום זכות בידו, מבלי שישקוף על העתיד לבא שסופו לבא לידי קיום מצות, כי שמה יבא או לא יבא, לכך אמר בלשון וְאֶתְחַנֵּן, כי היה צריך לבקש מתנת חנם על הַעֵת הַהִיא, כאמור.

^ה היינו שיש בידם תללות, ולא שהם תולים ממש.

^י עיין ביפה תואר (על ב"ר כו, ג), שביאר שיש ב' זמני התחייה, ותחייה ראשונה לצדיקים יהיה תיכף בביאת משיח, ותחייה הכללית תהיה לאחר זמן. ועיין בזה גם בשו"ת הרדב"ז (סימן תתלט, וסימן אלף טט). ומביאם רבינו ביואל משה (א, א), ועוד בכ"מ.

[וואָס] דאָס איז דאָך דער טעם וואָס אַליהו קען אלעס מְבַרֵר זיין וואָך 'הלכות', הגם תורה לא בשמים היא¹². משום דבשעה שהוא בא למטה ומתלבש בגוף, אז נעשה כהחיים 'בארץ', וכמחויב במצות], ווי דער חתם סופר¹³ גיט צו פאַרשטיין.

פג

איבערדעם איז דאָס אַ בְּרִית [שלא תמה, שהרי] הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא זעט דאָך אפילו וואָס ס'וועט זיין ווייטער אויכעט, איבערדעם קאָן מען זיך ווייטער בעטן צום באַשעפערט¹⁴ [בזכות האבות דלעתיד. און] דאָס איז בְּרִית אָבוֹת [לא תמה]¹⁵.

[ועל זה אנו סומכים להזכיר בתפילה זכות אבות, אז] מִזְאָל מִיר דִּי זְכִיָּה הָאָבֶן צו דערלעבן, צו זען דעם מִלֶּךְ הַמְּשִׁיחַ.

ווער עס וועט די זְכִיָּה הָאָבֶן, וועט ער זען די אָבוֹת הַקְדוּשִׁים אויכעט, וואָס זיי גייען מיט [מיט אידן. און] איבערדעם בְּרִית אָבוֹת לֹא תִמָּה.

[ולזה אנו מבקשים]:

הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן בְּרִיתְךָ הוֹשַׁעְנָא

¹² כמבואר בגמרא בבא מציעא (נט:), עיי"ש.

¹³ בשו"ת חתם סופר (חלק ו, סימן צח) מבאר שם הסוגיא דתחומין למעלה מעשרה שבמסכת עירובין (דף מ), ובתוך הדברים (ד"ה ת"ש דהני) כתב שם וז"ל: פשיטא לחכמז"ל דאין אליהו יכול לבוא אלא מחוץ לתחום, והמובן הפשוט, דהא משמים לארץ מהלך ת"ק שנה (חגיגה יג:), וכן כתב פרי מגדים (א"א רצה, א) עיי"ש וכו', ולעולם אליהו הוא למעלה רחוק ת"ק שנה מהארץ, וחשב הגאון פרי מגדים שזהו התחום דאיידין הכא. וזה צריך עיון, דהרי כתבו תוספות (עירובין סה: ד"ה לימא) דלא שייך שביתה ותחומין מלמעלה למטה. ותו דהרי נהגו עלמא במילה לאמור זה כסא של אליהו זכור לטוב (כמבואר בשו"ע יו"ד רסה, יא), וגם מתפללים המוהלים שיעמוד אליהו על ימינם לסמכם, וזה אומרים אותו אפילו בשבת, ולשמעתין הרי אי אפשר לבוא בשבת, משום ספק תחומין למעלה מיו"ד. ובטור ושלחן ערוך (א"ח סימן רצה) איתא דמשו"ה מזכיר פיוטים שיש בהם אליהו במוצאי שבת, משום שלא היה אפשר לו לבוא לא בע"ש ולא בשבת מפני תחומין, וגם בפרי מגדים הנ"ל תמה גם במוצאי יו"ט לימא מהאי טעמא ע"ש, ותיקשי לכו"ע ממנהגו בברית מילה בשבת וי"ט. ○ אבל האמת יורה דרכו, כי מעולם לא עלה אליהו בגופו למעלה מיו"ד טפחים, אך נפרדה נשמתו מגופו שם, והנשמה עולה ומשמש למעלה בין מלאכי שרת, וגופו נתדקדק ושורה בגן עדן התחתון בעולם הזה. וביום הבשורה במהרה בימינו תתלבש נשמתו בגוף הקדוש הלז, ואז הוא ככל אדם מחכמי ונביאי ישראל, והוא 'מוסמך' מרבו אחיה השילוני, או ממש רבינו ע"ה אם הוא 'פנחס', והוא יסמוך את חכמי ישראל, ואז יש לו דין ככל בני ישראל. וכן בכל פעם שמתגלה ומתראה בעולם הזה [לצדיקים], מלוכש בגופו הו"ו. ○ אך כשמתגלה בנשמתו כמו ביום המילה, אז איננו מחויב במצות, בְּמִתִּים תְּפִשִּׁי כתיב (תהלים פח, ו. ע"י שבת ל). ועוד שיוורד ממעלה למטה, לא שייך שם תחומין. וכשמתגלה על אופן זה הרי הוא מלאך, אף על פי שלומד תורה ומגלה דינים, אין לקבוע הלכה על פי דבריו, דהוה ליה רק כמו חלום ורוח נבואה, ואין משגיחין בבת קול (כבא מציעא נט:). אך כשמתגלה בלבוש 'גופו', הרי הוא מגדולי חכמי ישראל, ותשבי יתרון קושיות ואיבעיות, וְאֵלֶּי תִשְׁמָעוּן (דברים יח, טו), כי מי כְּמֹהוּ מוֹרֶה (מלשון ה' באיוב לו, כב).

ועיין עוד במדבר קדמות להחיד"א (מערכת אל"ף אות ל) וז"ל: אליהו הנביא זכור לטוב שהיה מתגלה לתנאים לאמוראים, לא היה בכל בחינותיו, ומשום הכי לא היה פושט הספיקות, ונשארו בתיקו. ולא קשיא מה שהקשה בגליון תוס' שהביא רבינו בצלאל בכת"י פ"ק דגיטין, דמאחר דאליהו זכור לטוב שכיח במתיבתא דרבנן מ"ט לא פשיט כל דאסתפק להו, ולזה אמרתי אני הדל דלא היה נגלה בכל בחינותיו, וכשיבא המשיח במהרה בימינו יתראה פנים בכל בחינותיו, ואז נאמר תשבי יתרון קושיות ואיבעיות, ככתוב בספרי הקטן פתח עינים במנחות. ומצאתי סמך בדברי גורי האר"י זצ"ל ומר זקני הרב חסד לאברהם ז"ל.

¹⁴ וכמו שנחתו שם התוספות לבאר על מה אנו סומכים להזכיר זכות אבות בתפלה.

¹⁵ וראה עוד קרוב לזה, וביתר ביאור, בס"ג בחקותי תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס רמא, ח"ב). ועיין שם דזהו ביאור ענין 'ברית' אבות לא תמה, דקאי על מה שנאמר (וואר ו, ד) וְגַם הִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לְתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן, דמזה למדו תחית המתים מן התורה, שעתידי הקב"ה ליתן הארץ האבות עצמם, ואז שוב הם יעבדו את ה' בארץ החיים, ויסגלו זכותם רבים.

פד

לְמַעַן גְּדֹלֶךָ וְתִפְאַרְתְּךָ

היצט זאגט מען הושענא לְמַעַן גְּדֹלֶךָ וְתִפְאַרְתְּךָ.

פה

ס'שטייט^א במקום גדולתו [של הקב"ה] שם אתה מוצא ענותנותו, [דבר זה כתוב בתורה, דכתיב] הַגְּדֹל הַגָּבוֹר וְהַנּוֹרָא (עקב י, יז), וכתיב בתריה (שם, יח) עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה.

[ולכאורה] פארוואס איז דאס אזא גרויס עניויות, [וכי] א גרויסער דארף דען נישט טון קיין משפט יתום ואלמנה.

פו

נאָר וואָס'זשע דען, [בהלשון משפט 'יתום'] אין דעם איז מ'רומז אויך [על הדורות, ווען ס'איז] דורך עני בעינו נתפס^ב, [און] ס'ווערט אנגערופן א דור 'יתום', [וכלשון המורגל בספרים] ואנן יתמי דיתמי^ג, דאס זאגט מען שוין לאנג. איבערהויפט בדור הזה, ס'איז א דור 'יתום', ס'איז נישטא קיין מצות ומעשים טובים.

[און] ווען השם יתברך איז זיך מרחם אין דעם גרויסן שפלות, [דסוף סוף] אידן וועלן נאָר געהאלפן ווערן, 'דאס' איז דאס עניויות.

פז

[אמנם הגם] ס'איז טאקע אן עניויות.

אָבער ווען ס'איז 'גרויס'^ד [ממש], ווען מ'דארף צו דעם נישט אויסקומען [למדת הענוה], דעמאלטס איז עס 'שענער'^ה, מער תפארת. 'אזוי' [בזמן הגלות] זאגט מען [טאקע] הֵן הָן גְּבוּרָתוֹתָיו וְהֵן הֵן נִרְאֻתָיו^ו.

^א בגמרא מגילה (לא.): אמר רבי יוחנן, כל מקום שאתה מוצא גבורתו [ו"ג: גדולתו. וכ"ה בסדר ויתן לך] של הקב"ה, אתה מוצא ענותנותו. דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים, כתוב בתורה פי ה' אֱלֹקֵינוּ הוּא אֱלֹקֵי הָאֱלֹהִים וְאֵדְנִי הָאֲדֹנִים, וכתיב בתריה עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה. שנוי בנביאים וכו'. משולש בכתובים וכו'.

^ב לשון הפייט בסליחות ליום ראשון [סליחה ב, ד"ה אין מי יקרא]: גָּבֵר תָּמִיד וְנָכַר אָפֶס, גָּמַר חֲסִיד לְצִדִּיק נִרְפָּס, דוּר עֲנִי בְּעֵינֵינוּ נִתְפָּס, דְּרָכָיו לְהַגִּיד מִי יִחוּפֵשׁ.

^ג ומקורו בגמרא כתובות (קז.): כי הוּא מִפְטָרֵי רַבָּנָן מִבִּי רַב, הוּא פִּיּוּשִׁי אֶלְפָא וּמֵאֲתָן רַבָּנָן. מִבִּי רַב הוּנָא, הוּא פִּיּוּשִׁי תַמְנִי מֵאָה רַבָּנָן וְכוּ'. כִּי מִפְטָרֵי רַבָּנָן מִבִּי רַבָּה וְרַב יוֹסֵף, הוּא פִּיּוּשִׁי אַרְבַּע מֵאָה רַבָּנָן, וְקָרוּ לַנְּפִשִּׁיהוּ יִתְמִי. כִּי הוּא מִפְטָרֵי רַבָּנָן מִבִּי אֲבִי, וְאִמְרֵי לֵה מִבִּי רַב פֶּפֶא, וְאִמְרֵי לֵה מִבִּי רַב אֲשִׁי, הוּא פִּיּוּשִׁי מֵאֲתָן רַבָּנָן, וְקָרוּ לַנְּפִשִּׁיהוּ יִתְמִי דִיתְמִי.

^ד וזהו הלשון לְמַעַן גְּדֹלֶךָ.

^ה וזהו הלשון לְמַעַן גְּדֹלֶךָ וְתִפְאַרְתְּךָ.

^ו כמבואר בגמרא יומא (טז): דאמר רבי יהושע בן לוי, למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה, שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה, אמר (עקב שם) הָקֵל הַגְּדֹל הַגָּבוֹר וְהַנּוֹרָא. אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו, לא אמר נוֹרָא [פירש"י: בפרשת הנה נתמלא (ירמי' לב) כתיב (בפסוק יח) עֲשֵׂה חֶסֶד לְאֶלְפִים וּמִשְׁלֵם צֶנֶן אֲבוֹת אֶל חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָקֵל הַגְּדֹל וְהַגָּבוֹר ה' צָבָאוֹת שְׁמוֹ]. אתא דניאל, אמר נכרים משתעבדים בבניו [זה שבעים שנה], איה גבורותיו, לא אמר גָּבוֹר [בתפלתו בספרו (דניאל ט, ד)]. אתו אינהו ואמריו אדריבה זו היא גבורת גבורתו, שכובש את יצרו (ו"ג: צונו. ו"ג: כעסו) [כל השנים הללו שנשתעבדו בהן, ומאריך אפן] שנותן ארך אפים לרשעים [על כל הגזירות שגוזרים על בניו], ואלו הן נוראותיו, שאלמלא מוראו של הקב"ה, היאך אוהמא אחת יכולה להתקיים בין האומות [מן יום החורבן אתה למד נוראותיו, שכל האומות נאספו להשמדם ונתקיימו מהן].

אָבער 'שענער' איז, ווען אידן זענען ברום המעלה, אויף אזאין אופן [של זמן הגאולה]¹⁰.

[ולזה אנו מבקשים]:

הושענא למען גדלה 'יתפארתה' הושענא

פח

למען דתה

למען דתה דארף מען נישט 'טייטשן', [כי זה מובן כהיום בפשוט].

אמאל האט מען געדארפט זאגן פֿשט.

[אָבער] היינט דארף מען נישט זאגן קיין פֿשט, ס'איז על פי פֿשוט.

[ווייל] די עקרי 'דת' ברויכן גרויס רחמים!

פט

ווי ווייט איז דאס שפלות.

אז מ'קוקט זיך אום, וויפיל טרעפט מען דען שמירת הדת, אויף דער וועלט.

און דאס אליין איז אויך אין א גרויסע ספנה, אז מ'זאל מיר זיך דערהאלטן ביי די

עקרי הדת.

ווי ווייט זענען די נסיונות.

ווען נישט די נסי נסים מן השמים, העט חלילה גיווען אונטערגעגאנגען דער

גאנצער דת!

אז מ'זאל גוט קוקן, איז אלעס 'נסים ונפלאות', אז ס'איז נאך דא אביסל אידן

וואס זיי דערמאנען זיך נאך אז ס'איז דא א 'דת' תורתנו הקדושה!

ווי ווייט מ'איז געזינקען, אין אלע זייטן און אלע ווינקעלעך.

וויאזוי זעה מיר אויס, לאמיר זיך בארעכענען.

ס'איז אלעס נסים ונפלאות, אז מ'דערהאלט זיך!

צ

[ולזה אנו מבקשים למען דתה, אז] השם יתברך זאל זיך מרחם זיין, מ'זאל זיך נישט

חלילה 'פארזינדיגן', [נאך] מ'זאל מיר זיך קאנען 'האלטן' ביים דת אמיתי!

אוי ווי גרויס דאס שפלות איז.

הושענא למען דתה הושענא

¹⁰ וראה כעין בחינה זו, וביתר ביאור, גם בדרשות הושענא רבה תשי"ד, תשי"ט, תש"כ, תשכ"ב, ותשכ"ז.

